

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Навчально-науковий інститут філології, перекладу та журналістики
Кафедра української мови та методики її навчання

Середня освіта (Українська мова та література)
014.01 Середня освіта (Українська мова та література)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ
СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ
ГРИГОРА ТЮТЮННИКА**

Студентки **Середюк Аліни Сергіївни**

Науковий керівник – канд. філол. наук, доцент
кафедри української мови та методики її
навчання Г. М. Вакуленко

Рецензент – канд. філол. наук, доцент кафедри
слов'янської філології, компаративістики та
перекладу Н. І. Клипа

Рецензент – канд. філол. наук, доцент кафедри
української мови та методики її навчання
В. М. Бойко

Допущено до захисту

завідувач кафедри – доктор філол.
наук, професор **Н. І. Бойко**

Ніжин – 2020

АНОТАЦІЯ

Робота присвячена аналізу складних багатокomпонентних речень із різними видами зв'язку між предикативними частинами у художньому мовленні оповідань та новел Григора Тютюнника. Складна ускладнена конструкція – характерна ознака писемного мовлення письменника. Структура цих моделей має стійкі схеми будови, які є результатом історичного розвитку синтаксичної системи української мови, звідси окреслено еволюції лінгвістичних поглядів на природу складного неелементарного речення, розкрито семантичне значення цих синтаксичних одиниць, розглянуто класифікації мовознавців, проаналізовано семантико-синтаксичну актуалізацію складних утворень з різними видами зв'язку, з'ясовано особливості реалізації структурних схем і способи їх комбінації у багатокomпонентних конструкціях, визначено домінантні моделі в ідіостилі Григора Тютюнника.

Ключові слова: синтаксис, складне речення, багатокomпонентне складне речення, структурна схема, синтаксичний рівень, ідіостиль Григора Тютюнника.

The work is dedicated to analysis the multicomponents compounds sentences with different kind of communication between predicative parts in the artistic speech of Hryhir Tiutiunnyk's short stories. Composite multicomponent sentence is a specific feature of the author's writing language. The structure of these sentences are fixed in constant schemes and is a result of historical development of syntax system of Ukrainian language. It is outlined evolution of linguistic views on the nature of multicomponent compound sentence. It is researched a semantic value of these syntax structures and the linguists' classifications. The actualization of semantic and syntactic levels of the multicomponents compounds sentences with different kind of communication are analyzed. Features of realization of block diagrams and ways of their combination in the multicomponents compounds sentences are found out. It is determined the dominant models in Hryhir Tiutiunnyk's idiosstyle.

Key words: syntax, a compound sentence, a multicomponent compound sentence, structural scheme, syntactic level, Hryhir Tiutiunnyk's idiosstyle.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. СКЛАДНІ БАГАТОКОМПОНЕНТНІ РЕЧЕННЯ ЯК ОБ’ЄКТ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ	8
1.1. Теоретичні засади вивчення складних конструкцій із різними видами зв’язку.....	8
1.2. Класифікації складних багатокomпонентних речень	20
РОЗДІЛ II. РІЗНОВИДИ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ ІЗ РІЗНИМИ ВИДАМИ ЗВ’ЯЗКУ В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА	29
2.1. Функціонально-стильові особливості малої епічної прози Григора Тютюнника.....	29
2.2. Елементарні та неелементарні складні багатокomпонентні речення із різними видами зв’язку	32
2.3. Складні багатокomпонентні речення із сурядністю і безсполучниковим зв’язком	37
2.4. Складні багатокomпонентні речення з підрядністю і безсполучниковим зв’язком	44
2.5. Складні багатокomпонентні речення із сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв’язком.....	49
2.6. Складні багатокomпонентні речення із сурядністю та підрядністю.....	55
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	62

ВСТУП

Речення, зокрема складне, є однією з найважливіших одиниць синтаксису сучасної української мови, оскільки різними своїми гранями віддзеркалює багатство і красу нашої мови. Усвідомлення специфіки складного речення, уміння розрізняти і конструювати типи складних структур має важливе значення для розвитку культури мовлення.

Однією з актуальних проблем сучасної лінгвостилістики є вивчення особливостей синтаксичної організації текстів художньої літератури, що дає змогу простежити закономірності функціонування синтаксичних конструкцій у мовленні, визначити текстотвірний потенціал аналізованих засобів, осмислити глибинні зв'язки між актуалізованими складними багатокomпонентними реченнями та авторською інтенцією. У цьому аспекті значний науковий інтерес становить мова творів Григора Тютюнника, його авторське світосприйняття заявлене в ідіолектній специфіці вживання синтаксичних засобів.

На жаль, парадигма складних речень із різними видами зв'язку в ідіостилі Григора Тютюнника досі не була об'єктом спеціального дослідження, хоч теоретичні аспекти таких конструкцій в українській мові ґрунтовно розглянуті в працях І. Вихованця, А. Грищенка, Н. Гуйванюк, П. Дудика, О. Кульбабської, Л. Прокопчук, К. Шульжука та інших мовознавців. Лінгвоаналіз прозового доробку письменника на прикладах окремих творів проводили такі вчені, як: В. Калашник «Художній словосвіт Григора Тютюнника на матеріалі оповідання «Холодна м'ята»», Л. Петленко «Кольороепітети у прозі Григора Тютюнника», Г. Звягіна «Народнорозмовна трансформація традиційних фразеологізмів у художніх творах Григора Тютюнника», «Вияв категорії порівняння у структурі художнього мовлення Григора Тютюнника», «Екстеріоризація корелятив мовчання в художньому дискурсі Григора Тютюнника» та інші мовознавці.

Актуальність теми магістерської роботи зумовлена відсутністю праць, присвячених функціонуванню складних синтаксичних конструкцій у творах Григора Тютюнника, а також потребою подальшого вивчення структурно-семантичних особливостей багатокomпонентних складних речень.

Мета магістерської роботи – проаналізувати структурно-семантичні

особливості складного багатокomпонентного речення в художньому мовленні Григора Тютюнника.

Мета роботи передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) проаналізувати еволюцію поглядів мовознавців на аспекти вивчення складного речення і сформулювати основні теоретичні й практичні засади у вивченні складних багатокomпонентних конструкцій;
- 2) зібрати й систематизувати фактичний матеріал, зафіксований у прозі Григора Тютюнника;
- 3) виділити й проаналізувати структурно-семантичні типи складних речень із різними видами зв'язку;
- 4) охарактеризувати семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами складних багатокomпонентних;
- 5) виявити тенденції у використанні складних синтаксичних конструкцій у прозі Григора Тютюнника;
- 6) дослідити функції різних типів складного речення в художньому мовленні, виявити індивідуально-авторські домінуючі моделі.

Об'єктом дослідження стали складні речення з різними типами синтаксичного зв'язку, актуалізовані в художньому мовленні Григора Тютюнника, а **предметом аналізу** – їх структурно-семантичні особливості та функційні характеристики.

Джерелом фактичного матеріалу послуговували новели та оповідання Григора Тютюнника «Зав'язь», «В сутінки», «На згарищі», «Холодна м'ята», «Кленовий пагін», «Сито, сито...», «Тайна вечеря», «Печена картопля», «Проти місяця», «Деревій», «Вуточка», «Обнова», «Оддавали Катрю», «У Кравчини обідають», «Дядько Никін», «Син приїхав», «Іван Срібний», «Нюра», «Дикий», «Крайнебо», «На перекаці».

Методи дослідження. Сукупність методів дослідження зумовлена специфікою об'єкта, метою й поставленими завданнями. Для встановлення типології складного речення у художньому мовленні, специфіки засобів зв'язку частин складного речення, довжини складних багатокomпонентних речень, особливостей поділу їх на рівні членування, способів актуалізації семантики

речення, типів семантико-синтаксичних відношень у складному реченні застосовано описовий метод. За допомогою порівняльного методу встановлено деякі загальні й специфічні риси моделей складних речень у художньому мовленні Григора Тютюнника. Для з'ясування центральності/периферійності різновидів складних елементарних і неелементарних речень, типів семантико-синтаксичних відношень використана методика кількісних підрахунків, яка дозволила виявити домінантні для письменника ознаки на синтаксичному рівні.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що магістерська робота є науковою розвідкою, у якій здійснено системний аналіз структурно-семантичної будови складного багатокomпонентного речення в ідіолекті Григора Тютюнника.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає в подальшому розвитку теоретичних питань структурно-семантичного синтаксису через залучення нового фактичного матеріалу, що дає змогу збагнути і функціональний потенціал складних синтаксичних конструкцій у художньому мовленні Григора Тютюнника.

Практичне значення дослідження виявляється в тому, що фактичний матеріал висновки й узагальнення можуть бути використані в шкільному курсі української мови під час вивчення складних речень та на уроках літератури під час опрацювання особливостей мови творів ГТ, а також у вищій школі в курсі синтаксису сучасної української літературної мови, на заняттях зі стилістики та лінгвоаналізу.

Апробація результатів магістерської роботи. Результати наукової роботи висвітлювалися на Всеукраїнських Грищенківських читаннях (Ніжин, жовтень 2019 р.), на II Усеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції та перспективи мовно-літературної освіти в Україні» (Глухів, лютий 2020 р.), на Всеукраїнській студентській науковій конференції «Арватівські читання – 2020» (Ніжин, травень 2020 р.).

За матеріалами магістерської роботи опубліковано тези та статтю:
1) Середюк А. С. Структурно-семантичні особливості багатокomпонентних складних речень із сурядністю і підрядністю у художньому мовленні Григора Тютюнника (на матеріалі оповідань «На згарищі», «Холодна м'ята», «Деревій») /

Арватівські читання: тези доповідей. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. – С. 52– 54. 2) Середюк А. С. Актуалізація складних багатокomпонентних речень із безсполучниковим і підрядним зв'язками в художньому мовленні Григора Тютюнника (на матеріалі оповідань) / Вісник студентського наукового товариства: зб. наук. праць /за заг. ред. О. В. Мельничука. – Ніжин, 2020. – Вип. 23. – С.111–114.

Структура магістерської роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ I. СКЛАДНІ БАГАТОКОМПОНЕНТНІ РЕЧЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ

1.1. Теоретичні засади вивчення складних конструкцій із різними видами зв'язку

Учення про складне речення виникло під впливом лінгвістичних розвідок про просту конструкцію, проте об'єктом лінгвістичного аналізу воно було і у розвідках XVIII – XIX століття, хоча й досліджувалося як просте, поєднане сурядним чи підрядним зв'язками. Як відомо, безсполучниковий зв'язок між складовими елементами, хоч і вважається найдавнішим, не виокремлювався. Складне речення в окрему синтаксичну одиницю вперше було виділено у 50-х роках XX століття.

Багатокомпонентні утворення виникли дуже давно, бо вперше зафіксовані у пам'ятках Київської Русі, у грамотах XIV століття. О. Стеценко у праці «Исторический синтаксис русского языка» на багатому ілюстративному матеріалі доводить, що ці синтаксичні моделі були представлені найрізноманітнішими структурами у пам'ятках давньоруської та староруської мов [цит. за 58, с.39]. Однак лінгвісти (О. Потебня, М. Симулик, П. Фортунатов, О. Шахматов, К. Шульжук) зазначають, що найбільш активно вони використовувалися в XVII столітті, оскільки саме тоді відбувалося становлення української граматичної системи.

Ще М. Ломоносов, крім простого «сочинения речений», розрізняє дві граматичні категорії: «сочинение сложное» і періоди, які бувають одно- та багаточленні. Правомірно вважати, що аналізовані вченим багаточленні періоди у структурному відношенні є складними синтаксичними конструкціями у сучасному розумінні. М. Ломоносов відкрив новий погляд на загальновизнану структуру речення, що мало значний вплив на подальші наукові розвідки граматичної будови мови [цит. за 58, с.5].

Відомий російський лінгвіст, академік В. Виноградов, аналізуючи вчення О. Шахматова про речення в праці «Синтаксис русского языка», зазначає, що мовознавець називає цю модель «сполученням речень», оскільки такі синтаксичні одиниці передають одну або декілька залежних думок. Тому за

семантичним змістом компонентів модифікується зовнішня структура конструкції, характер якої виявляє з'єднання речень або їх супідрядність [цит. за 58, с.25]. Ґрунтовний аналіз наукової розвідки, зроблений В. Виноградовим, ліг в основу подальших досліджень будови складного речення.

За О. Кулик, еволюція дослідження багатоконponentних конструкцій пройшла чотири етапи:

I етап – 50-ті – 70-ті роки ХХ століття. Велику роль відіграла «Грамматика русского языка», яка проголошувала становлення нормативного вивчення багатьох питань мовознавства. Так, у другій частині другого тому «Граматики...» вперше присвячено окремий розділ (А. Шапиро) складному реченню ускладненого типу. У цей період також працювали І. Василенко, Н. Ганцовська, Г. Калашникова, З. Литвина, В. Шитов, чії праці заклали підвалини для подальших досліджень. Наукові розвідки присвячені вивченню видів неелементарних речень, на основі структурних типів та моделей цих конструкцій, функціональності, способів зв'язку між предикативними частинами та порядку їх розміщення у складному реченні. До середини 60-х років окреслилися загальні та часткові структурні схеми цих синтаксичних одиниць, почалося їх вивчення в українському мовознавстві на основі автентичних текстів.

II етап – друга половина 70-х – 90-ті роки, коли почали проводити більш ґрунтовні аналізи складних конструкцій, що складаються з трьох і більше предикативних одиниць. Саме у цей час відбувалися спроби осмислення специфіки складних структур, як окремого виду найвищого рангу ієрархічної будови синтаксичних одиниць. Учені дійшли висновків, що це якісно нове утворення, що реалізується у багатовимірних моделях, тому і потребує єдиної термінології. Кінець другого етапу підсумовує загальні знання про складне структурне утворення та виділяє його різновиди за провідним синтаксичним зв'язком: складносурядне і складнопідрядне. В окрему підсистему складного речення виділяються закономірності побудови багатоконponentних одиниць.

III етап – друга половина 70-х років. Синтаксисти намагалися ґрунтовно та системно описати особливості будови, семантики й функціонування складних

речень з різними видами зв'язку та способів поєднання їх частин у межах однієї конструкції. Саме на цьому етапі відбулося виокремлення неелементарних утворень як цілісного багатоаспектного об'єкту синтаксису. Наукові розвідки були проведені у найрізноманітніших аспектах, як: в структурному, комунікативному, логічному, семантичному. Відбулося становлення складних структур змішаного типу як одиниці синтаксису. Розширення меж знань про синтаксичну одиницю породжувало нові питання, відповіді на які не вичерпували наукові розвідки лінгвістики, тому були залучені інші науки та неспецифічні прийоми аналізу. Так, дослідження з психології сприяли вивченню складності об'єкта, його зв'язку з дійсністю (реаліями), ситуацією мовлення, мовним запасом того, хто говорить (пише) та того, хто сприймає, обсягом короткочасної пам'яті мовця (або ж реципієнта), звідси можливість аналізу цих конструкцій із погляду сприймання слухача або читача. Це дало можливість виділити закономірності й способи структурування, що максимально дають можливість використовувати обсяг оперативної пам'яті. Але не обмежилося використанням бази знань однієї науки, сюди приєднувалися теорія імовірності й теорія інформації, це посприяло системному вивченню поняття багатокомпонентної структури речення.

IV етап – друга половина 90-х років – перша половина 2000-х років містить детальний розгляд цих синтаксичних одиниць із застосуванням методів та прийомів лінгвістичних та інших наук. Цікавим є те, що, в основному, у цей період граматисти аналізували засоби зв'язку у складних неелементарних реченнях, використовуючи компаративний аналіз, проводили дослідження типів структурних моделей і вивчали їх використання у функціональному аспекті. Таким чином, проводилися окремі розвідки з уживання неелементарних одиниць у поетичному чи прозовому мовленні конкретного митця слова, використання їх в окремому художньому творі як ідіостилю автора, аналіз експресивного синтаксису в структурі й семантиці складних комбінованих речень та інші [42].

Багатокомпонентне складне речення з різними типами зв'язків – поняття дискусійне, хоч і має тривалу історію вивчення, але досі не усталилося єдиного конкретного визначення і терміну. Тому в українському мовознавстві одночасно

функціонує декілька дефініцій на позначення складних синтаксичних конструкцій. Так, лінгвісти Н. Валгіна, В. Кононенко, В. Чернявська та інші використовують поняття «складне синтаксичне ціле», І. Вихованець уживає термін «складне речення з різними видами синтаксичного зв'язку», О. Федорів послуговується визначенням «багаточленне складне речення», О. Падучева розглядає «багатоскладне речення», Ю. Шерех описує «розгорнене складне речення», Г. Гаврилова, П. Лекант досліджують «ускладнене складне речення», А. Загнітко, М. Симулик використовують термін «складне речення ускладненого типу», О. Кулик, А. Стрільська, Г. Уханов опрацьовують «складне поліпредикативне речення», Б. Кулик та К. Шульжук послуговуються поняттям «складне сполучниково-безсполучникове речення» або «складне багатоконпонентне речення», Н. Гуйванюк, М. Каранська, М. Кобилянська, І. Слинко та інші у своїх працях досліджують «складне речення ускладненої будови», а П. Дудик та Л. Прокопчук пропонують уживати термін «складне речення змішаної будови», вказуючи на те, що він найглибше передає суть поняття. Для розуміння відмінностей у використанні лінгвістичного терміну неелементарних складних конструкцій варто звернутися до визначень, запропонованих мовознавцями.

За М. Каранською, ускладненим називається складне речення, що утворилося з трьох і більше простих компонентів, з простого і складного (модель складного речення) компонентів, з простих і складних компонентів, зі складних компонентів, а також з участю складних компонентів ускладненої будови, бо ускладнені складні речення беруть участь в утворенні ускладнених речень складнішої будови [36, с.269].

Складне синтаксичне ціле, за В. Чернявською, – це є структурно-семантичне утворення, що співвідноситься із поняттям «текст» у вузьколінгвістичному аспекті [66, с. 12]. Проте варто зауважити, що подібного роду визначення більшою мірою охоплюють поняття періоду або надфразової єдності.

С. Караман описує це поняття наступним чином: «Складне синтаксичне ціле – одиниця більша, ніж речення. Воно утворюється кількома реченнями:

простими неускладненими, ускладненими, складними елементарними і багатокомпонентними» [35, с.485]. А Н. Валгіна уточнює, що ця модель представляє собою «структурно-семантичну єдність» і є «найбільшою одиницею синтаксису» [11].

За К. Шульжуком, сполучниково-безсполучникові речення – це конструкції «з різними видами зв'язку, у яких одночасно наявні сполучниковий (сурядний чи підрядний або ж сурядний і підрядний одночасно) та безсполучниковий зв'язки» [72, с.102].

В «Енциклопедії української мови» подається наступне визначення: «Багатокомпонентне складне речення – поліпредикативна конструкція у системі складного речення, структурний мінімум якої для різних моделей становить три – п'ять предикативних компонентів, поєднаних за допомогою двох – чотирьох сполучних засобів зв'язками сурядності або підрядності чи їхніми різновидами – супідрядності або послідовної підрядності» [65, с.40].

Такий широкий спектр дефініцій зумовлений різними підходами лінгвістів до аналізу цієї структурної одиниці, тому всі визначення можна вважати синонімічними, на думку Н. Гуйванюк та О. Кульбабської. Проте автори монографії «Синтаксис української мови: теоретико-прикладний аспект» А. Загнітко та Г. Миронова пропонують все ж розмежовувати складне ускладнене речення і складну синтаксичну конструкцію, оскільки під ними розуміються непоєднані поняття. Так, складні ускладнені речення, що конструюються з формально неелементарних поділяється на:

- складносурядні конструкції з трьох чи більше смислових елементів;
- складнопідрядні моделі з двох чи кількох однорідних, неоднорідних супідрядних частин чи їх комбінацією;
- складнопідрядні речення з кількома послідовними підрядними;
- складнопідрядні речення із однорідною одночленною супідрядністю та послідовною підрядністю [29, с.136].

Видно, що під терміном «складне ускладнене речення» лінгвісти розуміють неелементарне речення з однотипними відношеннями між елементами, а складними синтаксичними конструкціями називаються

«утворення, в яких поєднуються різні види синтаксичного зв'язку – сурядний і підрядний» [29, с. 137].

Ми у науковій роботі послуговуємося визначенням багатокomпонентні складні речення, яке запропонував відомий український дослідник складних моделей К. Шульжук. Але пропонуємо своє узагальнене визначення цієї синтаксичної моделі. Складна синтаксична конструкція – це граматична одиниця, яка складається з трьох чи більше предикативних частин, поєднаних між собою різними типами зв'язку і становить семантико-синтаксичну єдність. Ці структури використовують для змалювання цілісної картини у деталях, для висловлення найскладніших думок. Проте К. Шульжук стверджує, що хоч ці синтаксичні одиниці знаходяться «на високому ступені розвитку мислення і мови», хоч і виникли найпізніше, «однак не слід думати, нібито з розвитком мислення структура речення все більше ускладнюється» [73, с. 46].

Вагомий вклад у розгляд складних структурних утворень у російському мовознавстві внесла В. Белошапкова. У праці «Сложное предложение в современном русском языке» визначила принципові положення будови та особливості неелементарної одиниці [8]. На її думку, кожна синтаксична модель побудована за певними правилами, які й визначають її інваріантні ознаки, що у сукупності представляють структуру окремого виду складного речення.

Варто зазначити, що в лінгвістичних розвідках В. Белошапкової вперше стверджувалося, що «у мовній практиці наявні різні структури речень з різною кількістю частин і способами їх сполучення. І хоч ці частини складного речення містять у собі предикативність, але вони не тотожні простим реченням» [8]. Мовознавець звертає увагу не лише на синтаксичну модель побудови, а й на семантико-синтаксичну.

Граматист пропонує розмежовувати два типи синтаксичних утворень: структурні одиниці з «мінімальною для даного типу кількістю частин» та синтаксичні моделі, «що з різного роду об'єднаннями мінімальних конструкцій складних частин». Останні і є об'єктом нашого аналізу, їх дослідниця ще називає «багаточленними», або «складними реченнями ускладненого типу» [8].

У науковій розвідці В. Белошапкова детально описує особливості складних конструкцій через протиставлення їх із мінімальною синтаксичною одиницею. Тому для розрізнення цих неелементарних речень лінгвіст указала на такі конструктивні ознаки:

- кількість смислових частин, їх структурна відкритість чи закритість;
- закономірності будови неелементарних синтаксичних одиниць, актуалізація лексико-семантичного наповнення;
- семантико-синтаксичні відношення між елементами і засоби їх вираження;
- можливості чергування смислових частин [8].

Подальший аналіз цих ознак ліг в основу дослідження граматичної природи багатоконпонентної одиниці ускладненого типу, як синтаксичної величини, що виражає системне відношення різних структурних схем. Тому не можна погодитися з висновками дослідниці, що «основним завданням синтаксису складного речення є величина мінімальних конструкцій», бо тільки цими конструкціями представлені структурні типи складного речення, «речення ускладненого типу складають об'єкт синтаксичного опису лише з боку характеру у них комбінацій» [8]. Однак пропонує розгляд цим конструкцій у окремому розділі, де, «крім завдання встановлення типів можливих комбінацій, можуть бути й інші завдання» [8].

Розробками цього питання в українському мовознавстві займався К. Шульжук, який у статті «Семантична структура складного багатоконпонентного речення», детально описує та систематизує знання про змістові відношення та структурно-семантичні моделі в складній синтаксичній конструкції. Лінгвістом розглянуті утворення, що мають трикомпонентну будову. А ті моделі, що мають чотири та більше предикативні частини вступають у складні взаємозалежні відношення та мають зовнішні та внутрішні рівні членування. Сюди дослідник зараховує трикомпонентні структури та синтаксичні одиниці, які складаються з чотирьох та більше елементів [71, с.15].

У загальній семантиці конкретної багатоконпонентної моделі (до уваги береться тільки інформативне значення), за Г. Калашніковою, виділяється

«мовне (граматичне)» та «мовленнєве (індивідуальне)» значення, а синтаксичні відношення між складовими елементами у складному реченні становлять його семантичний зміст [34, с. 12].

Цій думці апелює ідея Г. Золотової про те, що «нема синтаксису несемантичного, як нема мови некомунікативної». Першочергово дослідник повинен звертати увагу на семантику речення, оскільки саме в ній розкривається зв'язок мови з реальністю, саме «осмислення ролі семантики стає для синтаксису відкриттям, яке повинно сприяти удосконаленню синтаксичної теорії» [цит. за 63].

Цікавою також є думка Г. Уханова про те, що синтаксичні моделі – це не прості та складні речення механічно поєднані в одне ціле, а конструкції, які мають «своєрідну, багаторівневу структуру» [цит. за 34, с.17]. Таким чином, третій (і більше) компонент не просто приєднується до вже існуючої конструкції: він вступає в складні семантико-синтаксичні відношення з іншими предикативними частинами, нерідко допускаючи чи обмежуючи їх поєднання в реченні. Можна зробити висновок, що не всі складні елементарні речення можуть бути поширені смисловими елементами.

За змістом складні одиниці з різними видами зв'язку наближаються до надфразових єдностей або періоду, тобто сполучень речень об'єднаних спільною темою. Це положення висувають Н. Гуйванюк та О. Кульбабська, опираючись на кількісний критерій складових у синтаксичній структурі. І справді, їх може нараховуватися близько ста, але такі моделі трапляються зазвичай у художньому мовленні письменників, на це впливають різні експресивні, стилістичні нюанси або ж літературний напрям. Звідси виникає необхідність у групуванні та систематизації окремих частин та встановленні провідного синтаксичного зв'язку між ними. Для упорядкування предикативних одиниць цілісної конструкції їх об'єднують у структурно-семантичні й інтонаційно завершені блоки та визначають центральні та периферійні зв'язки між ними. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення в об'ємних складних утвореннях, де є декілька структурно-семантичних блоків, функціонують за ієрархією. Усі зв'язки між смисловими частинами на зовнішньому і внутрішньому рівнях

членування К. Шульжук поділяє на «монозв'язкові», тобто з однаковими зв'язками, та «полізв'язкові», тобто з різновидовими зв'язками [71, с.14]. До монозв'язкових дослідник відносить речення з неоднорідною супідрядністю, з послідовною підрядністю, а до полізв'язкових належать з сурядністю і підрядністю, з однорідною супідрядністю.

Окрему увагу мовознавці К. Шульжук, Г. Калашнікова та інші приділяють поняттю моделі (формулі, структурній схемі) складного речення. У синтаксисі її часто визначають одиницею мови та мовлення, оскільки всі речення мають абстраговані зразки, які представлені у вигляді зв'язних висловлювань. Проте дослідження неоднорідні: у «Граматиці русского языка» поняття структурної схеми вжито стосовно простого речення і відсутнє у розвідці про складну конструкцію. За Г. Ухановим, складні утворення не мають власних моделей, а функціонують у вигляді комбінацій мінімальної структури. Проте на думку К. Шульжука, ці синтаксичні одиниці є контамінованими, тому семантико-синтаксичні зв'язки та змістові відношення між смисловими частинами такі ж, як і в елементарних моделях, проте зазнають структурних модифікацій. Підставами для виділення складних конструкцій є «наявність ряду конструктивних ознак», що дозволяють розглядати ці синтаксичні утворення з різними видами зв'язку як особливий різновид неелементарного речення [74].

Для системного аналізу складних синтаксичних одиниць Л. Мурзін виокремив принцип динамізму, який є базовим для семантичного синтаксису та дозволяє передавати однаковий чи близький зміст за допомогою різних синтаксичних форм. Тому, якщо одні й ті ж синтаксичні одиниці з погляду стилістики представляють один об'єкт вивчення, то з структурно-семантичного погляду вони є об'єктами аналізу, оскільки представляють різні моделі.

В основі виокремлення структурних схем цих складних утворень покладено формально-граматичний принцип, проте вагомими показниками виступають і семантико-синтаксичні відношення між смисловими частинами, компонентами. Звичайно, неможливо створити одну єдину модель, яка б увібрала всі можливі варіанти розглядуваних конструкцій, але навіть ряд структурних схем не буде функціональним, оскільки існують певні критерії

виокремлення того чи іншого типу синтаксичної одиниці. За традицією, дослідники виділяють декілька моделей та їх модифікації, зазначаючи, що у кожному окремому випадку порядок розміщення предикативних частин та їх кількість можуть варіюватися.

Наприклад, *Ладко прислухається до шелесту осичок, глушить баян¹, і тоді стає чути², як зітхають міхи влад невеселій і нікому, навіть гармоністові не відомій мелодії³ – бо він її не видумує нарошне й не слухає, а тільки бачить поміж хатами в кінці вулички близько розвішане крайнебо⁴, наче там, за городами, воно й починається⁵, тільки чує⁴, як десь у вільшині сонно озивається одуд⁶, повіває молоддю осінню холодна річка з низів⁷, гуркочуть дубові дошки на мосту⁸ – видно, з табору молоко повезли на сепаратор⁹, – і ніч не одразу ковтає той гуркіт, а якусь хвилю котить його лугом, складає попід кущами верболозу в дуласті пні¹⁰, щоб узимку¹¹, як селяни прийдуть з лантухами бити їх на топливо¹², той гуркіт ожив і подайся ще далі, в сагу, на торф'яні кар'єри за селом, а то й до самих байраків під горою...¹¹ [64, с.51].*

Репрезентована модель складного неелементарного утворення з мовотворчості Григора Тютюнника має у своєму складі дванадцять смислових частин. Проте нема підстав виділяти цю структуру у окремий різновид, бо для існування формули цього типу речення достатньо шести предикативних одиниць, тому інші можна вважати надлишковими з формально-граматичної точки зору. Беручи до уваги семантичну наповненість компонентів та комунікативну інтенцію мовця, можна дійти висновків, що всі частини є мотивованими та функціональними, звідси будову моделі варто описувати як мовленнєву одиницю. Об'ємна структурна схема речення об'єднана у два семантико-синтаксичні блоки, де безсполучниковий зв'язок є центральним, а підрядний представлений на периферії. Комбінування звичайної, послідовної підрядності та однорідної супідрядності на внутрішньому рівні членування дозволили автору структурно поширити межі неелементарної безсполучникової одиниці за рахунок розгалуженості елементів. Таким чином, одне багатоконпонентне речення передає увесь спектр взаємозалежних думок та настроїв, цілісно описує предмет мовлення.

Однак не всі мовознавці виділяють складні синтаксичні конструкції. Так, «Курс сучасної української літературної мови» за загальною редакцією Л. Булаховського не містить окремого дослідження про складне багатоконпонентне утворення, проте автори розглядають окремі розділи («Складносурядні речення мішаного характеру, з сполучниковим і безсполучниковим поєднанням окремих одиниць» [43, с.182] та «Речення з сурядністю і підрядністю» [43, с.336]), які правомірно можна вважати розвідками про синтаксичну конструкцію «із сурядним та безсполучниковим зв'язком» та «із сурядним, підрядним та безсполучниковим зв'язком» за термінологією Н. Гуйванюк та О. Кульбабської [20, с.38].

Ще у вступі до монографії «Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові» А. Грищенко порушує актуальне питання про існування складних конструкцій в українському мовознавстві. Автор зазначає, що «складносурядні і складнопідрядні речення в «чистому» вигляді у мовній практиці (розуміємо насамперед писані тексти) трапляються зрідка порівняно з такими одиницями, яким властива різнотипна ускладненість граматичних зв'язків між складовими частинами» [19, с.9]. Мовознавець погоджується з думкою тих дослідників, проте пропонує їх аналізувати у складі складносурядного чи складнопідрядного речень.

Ця думка побутує і в праці Й. Грбачека, лінгвіст пропонує розглядати неелементарні структури «не у відриві від звичайних складних, а в загальному комплексі вчення про складне речення», бо ці конструкції, незважаючи на свою складність, можна звести до паратактичної (складносурядні та безсполучникові моделі) і гіпотактичної (складнопідрядні утворення) основи [цит. за 30, с.653].

Не виокремлюють складні багатоконпонентні речення у окрему унікальну одиницю синтаксису і авторський колектив граматистів університету імені Тараса Шевченка у посібнику за редакцією А. Мойсієнка, розробники посібника «Синтаксис сучасної літературної мови: Проблемні питання» І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська. Мовознавці звертають увагу лише на двокомпонентні складні конструкції тільки з сурядним або тільки з підрядним, або тільки з безсполучниковим зв'язком між предикативними частинами.

В академічному синтаксисі «Сучасної української літературної мови» за загальною редакцією І. Білодіда синтаксичні одиниці з різними видами зв'язку не досліджуються, бо автори вважають, що ці моделі є таким синтаксичним утворенням, що «характеризується наявністю в складі речень двох чи кількох синтаксичних центрів – предикативних пар підмета і присудка чи односкладних головних членів» [60, с.310].

1.2. Класифікації складних багатокomпонентних речень

У мовознавстві функціонують різні критерії виокремлення складних речень з різними типами зв'язку. Більшість дослідників вважають, що основний показник конструкцій – це кількість предикативних частин. І. Вихованець зазначає, що «коли складне речення включає три або більше предикативних частин, то воно стає ускладненою складною конструкцією» [12, с.247]. Проте чеські синтаксисти Л. Двонч та Й. Грбачек головним вбачають синтаксичний критерій, оскільки він «може виступати домінуючим при тлумаченні складного речення не як власне-синтаксичної одиниці, а як висловлення» [цит. за 30, с.653]. З цією думкою погоджується й К. Шульжук, котрий стверджував, що кількісний критерій неоднозначний і не можна обмежитися лише трьома структурами [74].

Мовознавець виділяє такі конструктивні ознаки складних моделей:

- три смислові одиниці у неконтамінованих і три-п'ять у контамінованих утвореннях;
- два сполучні засоби у неконтамінованих і два-чотири у контамінованих структурних моделях;
- характер зв'язку між частинами і компонентами синтаксичних одиниць;
- поліваріантність складних речень;
- можливість смислового ускладнення;
- багатомірність будови;
- складність семантичної структури і семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами і компонентами утворень ускладненого типу [74].

Основними показниками розглядуваних одиниць Н. Гуйванюк та О. Кульбабською вважають:

- кількісний принцип;
- поліваріативність членування частин на менші одиниці;
- наявність детермінованих відношень між його частинами;
- різнотипність структурного зв'язку;

- різнофункціональність складу смислових частин;
- різнотипність семантико-синтаксичних відношень між предикативними одиницями [20, с.22].

Проте вказані критерії непослідовно та не завжди представлені у структурі неелементарних синтаксичних одиниць ускладненої будови. Це зумовлено невеликою кількістю наукових розвідок, оскільки ці конструкції порівняно недавно стали об'єктом дослідження.

Класифікація речень із різними видами зв'язку не менш дискусійне питання. Перший поділ цих синтаксичних утворень в українському мовознавстві запропонував О. Вержбицький у «Курсі сучасної української літературної мови». Дослідник виділив наступні типи:

- конструкції, у яких підрядна частина пояснює незалежні одиниці, пов'язані між собою способом сурядності;
- моделі утворені сурядним поєднанням простого речення із складнопідрядним або навпаки;
- складнопідрядні речення, поєднані сурядним зв'язком;
- три і більше речень, одні з яких є простими, а інші складнопідрядними однорідною супідрядністю;
- синтаксичні одиниці, у яких комбінуються сполучники сурядності і підрядності [43, с.336].

Ця класифікація заклала підвалини для подальших розвідок. Для свого часу вона була прогресивною та продуктивною моделлю, але наука не стоїть на місці, тому подальші дослідження синтаксису складного речення сприяли виникненню нових ґрунтовніших класифікацій на основі окреслених.

У підручнику «Сучасна українська мова. Синтаксис» за редакцією О. Пономарева запропонована наступна класифікація синтаксичних конструкцій за варіантами їх побудови:

- багатоконпонентні речення з сурядним зв'язком між блоками і підрядним усередині компонентів;
- складні синтаксичні конструкції з безсполучниковим зв'язком між предикативними частинами і підрядним усередині їх;

- моделі з безсполучниковим і сурядним зв'язком між блоками;
- структурні одиниці з безсполучниковим зв'язком між компонентами і сурядним усередині їх;
- синтаксичні одиниці з безсполучниковим зв'язком між компонентами і змішаним між ними типом зв'язку [61, с.184].

Як бачимо, ця класифікація не представляє повною мірою всю різноманітність складних багатоконпонентних утворень, автором запропоновані найбільш уживані і поширені типи, представлені в усному й, особливо, писемному мовленні.

П. Дудик та Л. Прокопчук за характером сполучникового зв'язку серед складних утворень виокремлюють такі структурно-семантичні типи з їх модифікаціями:

1. Конструкції із сурядним і підрядним зв'язками:
 - центральний сурядний зв'язок поєднує просте речення і одне або декілька підрядних;
 - сурядний зв'язок поєднує два складнопідрядних речення;
 - два головних, з'єднаних сурядним зв'язком пояснюються одним або декількома підрядними частинами.
2. Синтаксична одиниця змішаної будови зі сполучниковим і безсполучниковим зв'язками:
 - із сурядним і однорідною чи однорідною та неоднорідною безсполучниковістю;
 - із підрядним і однорідною, неоднорідною чи однорідною і неоднорідною безсполучниковістю;
 - із сурядністю, підрядністю та однорідною, неоднорідною чи однорідною і неоднорідною безсполучниковістю [26, с.306].

Н. Гуйванюк та О. Кульбабська пропонують дещо іншу класифікацію:

- моделі із сурядним і підрядним зв'язками;
- конструкції із сурядним та безсполучниковим зв'язками;
- багатоконпонентні речення з підрядним та безсполучниковим зв'язками;

– утворення із сурядним, підрядним та безсполучниковим зв'язками [20, с.39].

На перший погляд класифікація Н. Гуйванюк та О. Кульбабської виглядає набагато лаконічнішою та стрункішою у порівнянні з попередньою. Так, речення із сурядним та підрядним зв'язком дослідниці поділяють на конструкції із складносурядною та складнопідрядною структурною основою. Більш того, лінгвісти запропонували детальний огляд «відкритих і закритих рядів сурядних предикативних частин, що впливають на кількісний вияв і довжину структури складної синтаксичної конструкції» [20, с.39]. Звідси на основі зовнішнього та внутрішнього рівнів членування вони виділяють речення із сурядним зв'язком відкритої або закритої структури та підрядністю. А моделі із сурядним та безсполучниковим зв'язком презентують як одиниці з провідною складносурядною основою, ускладненою безсполучниковістю, і центральною безсполучниковістю та периферійною сурядністю. Із розглядуваної класифікації Н. Гуйванюк й О. Кульбабської випливає наступне твердження, що таке поєднання речень (сурядних, підрядних, безсполучникових) у своїй суті не може бути рівноправним, оскільки один із типів зв'язку повинен бути провідним, а інші – допоміжні.

А от І. Вихованця за характером синтаксичних зв'язків між складовими елементами виокремлює такі типи речень:

- конструкції з сурядним і підрядним зв'язками;
- моделі з сурядним і предикативним зв'язками;
- одиниці з підрядним і предикативним зв'язками;
- утворення з сурядним і недиференційованим синтаксичним зв'язками;
- структури з підрядним і недиференційованим синтаксичним зв'язками;
- багатокомпонентні речення з сурядним, підрядним і недиференційованим синтаксичним зв'язками [12, с.352].

Цікавим є те, що предикативний зв'язок не характерний для структури складного речення в цілому та неелементарного речення зокрема, оскільки він

репрезентований у простому двоскладному реченні «з суб'єктивною валентністю предикативного слова» [12, с.353]. Дослідник не розглядає детально підпорядкування висунутої класифікації у художньому мовленні, тому вона не має структурного розгалуження.

К. Шульжук найгрунтовніше розкрив поняття про складного ускладнене речення, назвавши його багатоконпонентним реченням, та виокремив дев'ять структурно-семантичних типів речень із сурядно-підрядним зв'язком. Мовознавець проаналізував не лише структуру складних конструкцій, а й звернув увагу на семантико-синтаксичні відношення між частинами поліпредикативних одиниць.

Тому класифікація К. Шульжука за провідним типом синтаксичного зв'язку об'єднана у два блоки, що представляють собою моделі цих конструкцій, як-от:

– складні структури із сурядністю і звичайною підрядністю; однорідною супідрядністю; подвійною сурядністю і підрядністю; неоднорідною супідрядністю; подвійною (однорідною і неоднорідною) супідрядністю; послідовною підрядністю; однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю; неоднорідною супідрядністю і послідовною підрядністю; подвійною супідрядністю і послідовною підрядністю;

– синтаксичні одиниці з підрядністю і сурядністю [72, с.335].

Більш того, К. Шульжук пропонує розмежовувати у синтаксичних моделях з сурядністю і підрядністю рівні членування: зовнішній та внутрішній. За провідним сурядним зв'язком на зовнішньому рівні між предикативними частинами встановлюються такі синтаксично-семантичні відношення: темпоральні, зіставно-протиставні, причиново-наслідкові. На внутрішньому рівні у цих структурах виокремлюються змістові відношення, які характерні для складносурядних та складнопідрядних речень елементарної будови. Дослідник доходить висновку, що відношення між складовими елементами мають ієрархічний характер.

Щодо конструкцій з основним підрядним зв'язком, то на зовнішньому рівні членування речення перебувають з однобічними відношеннями

зумовленості (у власних різновидах: допусту, причини, наслідку, мети та умови), порівняльні, часові, об'єктивні, означальні, що можуть використовуватися в одинадцяти «формально-граматичних моделях» синтаксичних структур ускладненої будови [71, с.15]. Можна констатувати, що у більшості складних конструкцій (чотири та більше предикативних частин) на внутрішньому рівні членування одночасно можуть функціонувати семантико-синтаксичні відношення, що властиві елементарним складносурядним і складнопідрядним реченням.

Розглянувши запропоновану К. Шульжуком класифікацію, ми стверджуємо, що лінгвіст виділяє у цих ускладнених утвореннях провідний синтаксичний зв'язок – сурядний; підкреслюючи, що речення з підрядністю і сурядністю є периферійною моделлю.

Н. Дзюбак у своєму дослідженні пропонує розглядати неелементарні моделі за класифікацією К. Шульжука, але у значно спрощеному її варіанті. Це такі моделі: сполучниково-безсполучникові речення із сурядністю, підрядністю і однорідною безсполучниковістю; структури із сурядністю, підрядністю і неоднорідною безсполучниковістю; одиниці із сурядністю, підрядністю, однорідною і неоднорідною безсполучниковістю [24].

Сучасні дослідники українського синтаксису А. Загнітко, Г. Миронова стверджують, що «спектр складних синтаксичних конструкцій настільки розмаїтий, що інколи визначена схема не задовольняє практичних потреб, оскільки в їхній структурі поєднуються як співмірні та рівноправні, так і неспівмірні та нерівноправні різні синтаксичні зв'язки». Тому специфіка поєднання синтаксичних зв'язків можлива за наступними варіантами:

- із сурядним і підрядним зв'язками в різних модифікаціях;
- з недиференційованим і підрядним зв'язками в різних граматичних формах вияву (варіюються не тільки формально-граматичні типи, але й специфіка семантико-синтаксичних відношень між елементами);
- з недиференційованим, сурядним та підрядним синтаксичними зв'язками [29, с.138].

Проте, звичайно ж, не можна обмежуватися тільки трьома різновидами запропонованих моделей, які можуть ускладнюватися у мовленнєвій діяльності індивіда. Лінгвісти виокремлюють такі підвиди ускладнення вищезазначених моделей:

- наявність різних форм підрядності – однорідної та неоднорідної в поєднанні із сурядністю;
- реалізацію послідовної підрядності в парі з сурядністю;
- поєднання недиференційованого синтаксичного зв'язку з послідовною кількеступеневою підрядністю, супідрядністю і сурядністю;
- наявність недиференційованого синтаксичного зв'язку з різноманітними формами підрядного прислівного, детермінантного синтаксичного зв'язку, в яких сурядний зв'язок постає модифікаційним [29, с. 140].

Н. Торчинська у посібнику «Сучасна українська мова» виділяє чотири структурні типи розглядуваних одиниць:

- сурядно-підрядне речення, у якому просте речення поєднується сурядним зв'язком із складнопідрядним реченням;
- синтаксична конструкція, у якій складнопідрядні речення поєднуються між собою сурядним зв'язком;
- структурне утворення, у якому одне підрядне речення приєднується до двох або більше головних, з'єднаних між собою сурядним зв'язком;
- модель змішаного типу, у якій комбінуються різні типи сурядного і підрядного зв'язку [63].

Таким чином, ці багатоконпонентні конструкції у своєму складі мають щонайменше чотири предикативні частини, що поділяються на просте речення і трикомпонентне підрядне речення з послідовною підрядністю на першому рівні членування. Більш того, порядок розміщення смислових елементів вільний, звідси класифікація представляє собою універсальну модель, яка включає різні типи речень за способом зв'язку та наповненістю.

Окремо дослідниця розглядає синтаксичні одиниці із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком, серед яких виокремлює:

- конструкції із сурядним і безсполучниковим однотипним зв'язком;
- моделі із підрядним і безсполучниковим однотипним зв'язком;
- утворення із сурядним і безсполучниковим різнотипним зв'язком;
- одиниці із підрядним і безсполучниковим різнотипним зв'язком;
- структури із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком змішаного типу [63].

Синтаксист пропонує також виділяти три різновиди речень із сполучниковим і безсполучниковим зв'язком:

- сурядним і безсполучниковим;
- підрядним і безсполучниковим;
- сурядним, підрядним і безсполучниковим [63].

Проте, на наш погляд, остання класифікація лише повторює окремі типи попередньої. Окремо граматист описує:

- моделі з провідним сурядним зв'язком смислові елементи, яких мають власну підрядну;
- сурядні або безсполучникові синтаксичні одиниці, що мають спільну підрядну частину [63].

Т. Гапонова у лінгвістичній розвідці «Типологія багатокomпонентних складних речень», розглянувши особливості реалізації структурних схем та способів їх комбінацій, пропонує виділяти такі групи складносурядних утворень:

- з провідним зв'язком між частиною і компонентом, де частина – це сегмент складного речення побудований за зразком простого речення;
- із сурядним зв'язком між компонентами;
- з центральним зв'язком між частиною і блоком, де блок – це структурно-смилова єдність частин, що перебувають у безсполучникових і (чи) сурядних відношеннях;
- із сурядним зв'язком між блоком і компонентом;
- із сурядним зв'язком між блоками [16].

С. Шевченко, О. Кабиш, І. Клименко, послуговуючись поняттям сполучниково-безсполучникові утворення, за термінологією К. Шульжука, розмежовують такі типи складних конструкцій:

- із підрядністю й безсполучниковим зв'язком, співвідносним із складносурядним реченням;
- із підрядністю й безсполучниковим зв'язком, співвідносним із складнопірядним;
- із підрядністю й безсполучниковим зв'язком різних типів [68].

Отже, зафіксувавши різні структурні варіанти побутування неелементарних конструкцій, можна дійти висновків, що більшість лінгвістів розуміють це синтаксичне утворення як одиницю мови, тому будують свої класифікації, рухаючись від мови до мовлення. Зауважимо, що такий варіант не завжди має функціональне підкріплення, оскільки використовується зрідка. Проте розгляд складних речень з різними видами зв'язку між елементами як одиниці мовлення дає змогу аналізувати його як у конкретному прояві, так і відокремлено від певного комунікативного акту.

Художнє мовлення Григора Тютюнника представляє собою складний синтез думок, що у синтаксичному плані відповідає багатокomпонентним структурно-функціональним конструкціям, актуалізація яких зумовлена індивідуально-авторською інтенцією та способом художнього конструювання, що засвідчує широку семантико-синтаксичну різноманітність мови твору. Це твердження підкріплюється тим, що граматичні одиниці найвищого порядку застосовуються письменником у кожному художньому тексті малого епічного жанру та мають внутрішню зв'язність. Для аналізу особливостей цих складних моделей у мовотворчості митця ми використали кількісний критерій та послуговувалися класифікацією К. Шульжука.

РОЗДІЛ II. РІЗНОВИДИ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ ІЗ РІЗНИМИ ВИДАМИ ЗВ'ЯЗКУ В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

2.1. Функціонально-стильові особливості малої епічної прози Григора Тютюнника

Григор Тютюнник – яскравий представник доби шістдесятництва, якого, безсумнівно, можна вважати великим майстром художнього слова. Вибір способів та шляхів художнього відображення дійсності будь-якого автора не тільки напряму залежить від певних стильових домінант, а й від індивідуально авторського сприйняття. Особливий дар Григора Тютюнника представлений у жанрі малої прози, а саме: оповіданнях і новелах. Творчість письменника належить неореалістичному напрямку в українській літературі. Оскільки, як відомо, тип мовомислення і принципи організації мовних одиниць належать до категоріальних ознак стилю, то варто відзначити, що ідіолект митця неповторний, простий та зрозумілий, відкритий до світу, йому властивий «реалістичний психологізм і соціально-історичний детермінізм дії, увага до конкретики повсякденного буття персонажів і відповідні до цих настанов предметно пластині аналогії й форми унаочнення образної думки» [9, с.35]. Проте художнє мовлення Григора Тютюнника не зовсім вкладається у поняття «реалізм». Так, В. Дончик виокремлює у стилі митця ще «й посиленій імпресіоністичний компонент», що виражається у тяжінні автора до фрагментарності письма або використання малих прозових форм та у способах побудови сюжету: нанизування епізодів [цит. за 50, с.40]. В. Нарівська дослідила використання принципу мімезису та зазначила, що письменник віддавав перевагу «екзистенційно-реалістичному синтезу», тобто «глибинно смисловій, а не зображальній образності, від чого кожен твір набував автономності, породжуючи безконечність художньо-естетичних смислів» [цит. за 50, с.40]. Саме тому, важливою для нашого дослідження, характерною ознакою його творів є їх надзвичайна сконденсованість у художньо-смисловому плані. Ця риса настільки притаманна письменнику, що його твори якоюсь мірою є кінематографічними, це підкріплюється мовою новел і оповідань. Ідіостиль

письменника – це і світ живого народного слова, і авторська мова, і народорозмовні монологи чи діалоги героїв.

Художній масив Григора Тютюнника має в собі глибинний потенціал не тільки в літературознавчому, а й у лінгвістичному планах. Письменник не замислювався над прикрашанням художнього слова, хоча не можна сказати, що його твори позбавлені образності, просто він пише про те, що бачить, пропускаючи слова не крізь призму розуму, а крізь серце. «Він знав справжню цінність слова», – так про нього пізніше скаже дружина, Людмила Василівна Тютюнник [52, с.67]. На цю властивість письма вказував і сучасник митця слова Г. Аврахов, який у спогадах писав, що Григир Тютюнник «мав надто серйозні плани на призначення Слова. Писав неквапливо, ніби молитву діяв: серцем виколихував кожну фразу, прагнучи якнайліпше матеріалізувати в слові те, що жило в ньому віддавнім тривожно-почутким болем» [2, с.72]. Почуття було найважливішим для письменника, тому він «ніколи й не працював над темою. Завжди працював над почуттями, що живуть навколо мене і в мені» [49, с.30]. За Григором Тютюнником, оповідання є найближче до почуття. Саме мала прозова форма оповідання та новели стали виразником станів його душі. Тому Н. Зборовська у праці «Григир Тютюнник як національний письменник доби колоніалізму: психоісторичний аспект» говорить про кордоцентричність творчості, яка стала «показовою для українського шістдесятництва», а постать самого письменника «з його наївною неусвідомленістю» заклали «симптоматичну основу ранньої постмодерної стадії в психоісторії антиколоніальної української літератури» [31, с.46]. Оскільки «пише Григир Тютюнник із вірою в необхідність кожного свого слова, а тому-то й слова його наділені зворотним ефектом – вони прищеплюють і нам цю віру. Пише він трудно, проте натхненно» [21, с.76]. Така властивість творів митця дозволяє говорити про понадчасовість його літературної спадщини, оскільки він був дослідником людської душі та «осмислював ті проблеми, навколо яких обертається сьогоднішня суспільна думка», які правомірно можна вважати вічними – це і тяжка доля людини, і швидкоплинність часу, і людська

самотність [49, с.111]. Тому недивно, що велику увагу у своїх новелах та оповіданнях Григир Тютюнник приділяв філософським роздумам.

Художня література є особливою сферою функціонування мови, то вона покликана формувати в лінгвістів естетичне світосприйняття через спілкування за допомогою мистецтва слова. Художні тексти будь-якого письменника мають риси ідіостилу, що проявляється не тільки в образності, тематиці, лексиці, а й у використанні певних усталених типів синтаксичних конструкцій, що передають індивідуально-авторську картину світу та багатство мови. Прозові твори митця цікаві ще й тому, що в них одночасно реалізуються літературнонормативні і розмовно-побутові (фольклорні) синтаксичні конструкції. Оскільки художній функціональний стиль об'єднує всі засоби, властиві іншим стилям, то модель складного багатоконпонентного речення у структурі авторського тексту виявляє себе через різноманітні перетворення, модифікації, додаткові функціональні нашарування. Так, твори Григора Тютюнника якісно відрізняються від інших за характером семантико-синтаксичних зв'язків усередині речень та їх внутрішнім змістом. Навіть сам автор зазначав, що «не можна писати новелу мовою роману» [37, с.52].

2.2. Елементарні та неелементарні складні багатокomпонентні речення із різними видами зв'язку

Дослідження художнього мовлення Григора Тютюнника показало, що воно репрезентоване складними синтаксичними конструкціями, зокрема багатокomпонентними реченнями з різними типами зв'язку, складові частини яких поєднані різноманітними граматичними засобами, тому й виражають певні граматичні й семантичні відношення, а звідси передають різні значення. Доцільно спершу розглянути кількісний склад таких структурно-семантичних конструкцій, який є показовим для авторського розвитку думок та переживань.

Мінімальні синтаксичні структури мають у своєму складі три предикативні частини (необхідні для існування моделей), які поєднані між собою сполучниковими та безсполучниковим засобами зв'язності. Вони найпродуктивніші в художньому масиві Григора Тютюнника, складають 39,44%:

А жіноцтво вишевкалося в хатину і там зашепотілося, зачмихотіло, забрязкало посудом¹, і за тим усім відчувалася радісна метушня людей², що не звикли, не вміють до ладу зустріти гостя³ [64 с.157];

$$\begin{array}{c} \text{яких?} \\ \hline \downarrow \\ [^1], \text{ і } [^{\text{іменник...}^2}], (\text{що...}^3); \end{array}$$

Скавулітимає десь у переярку лисиця біля своєї нори¹, пахнутимуть глеєм пливуніві води², що крадькома від царства вод підземних тікають у Дніпро, на сонце, а далі – в море³ [64 с.175].

$$\begin{array}{c} \text{які?} \\ \hline \downarrow \\ [^1], [^{\text{іменник...}^2}], (\text{що...}^3). \end{array}$$

Синтаксичні конструкції, що мають у своєму складі чотири смислові частини, не менш активно використовуються автором у літературному доробку. Їх відсоток складає 26,66:

Іванушка притиснув скрипку підборіддям до плеча, підняв смичок¹, Василь-сопілкар послинив язиком мундштук сопілки², Шурко-баяніст програв акорд³, а Лука Ількович став у свою улюблену позицію: поклав долоню правої руки на потилицю, лівою взявся в бік і виставив уперед коротшу поранену ногу⁴ [64 с.92];

[¹], [²], [³], а [⁴];

Коли у нас лишилися вже самі обрізки та недобірки¹, до віконця підійшла спочатку одна, а за нею друга бабуся², голови й руки в обох трусилися³, а очі сльозилися⁴ [64 с.112].

$$\begin{array}{c} \text{коли?} \\ \downarrow \\ (\text{Коли...}^1), [-^2], [^3], \text{ а } [^4]. \end{array}$$

Окрім того, автор не уникає використання більш поширених моделей, що надає його текстам не тільки кількісні характеристики, а й якісні, як от: інформативність та деталізованість. Так, у досліджуваному масиві виявлено 18,88% складних багатокомпонентних речень, які складаються з п'яти предикативних частин:

А сонячне проміння згасало над горою¹, де пасіка², небо роздвоїлося на синє, од стону, – нічне й червоне, од гори, – вечорове³; з річки⁴, де пором⁵, долинав гомін та регіт (учні саме поверталися з школи, щоб по сей бік лісом розбрестися стежками по нагірних хуторах)⁴ [64 с.65];

$$\begin{array}{c} \text{якою?} \\ \downarrow \\ [\text{іменник...}^1], (\text{де...}^2), (\text{...}^3); \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{якої?} \\ \downarrow \\ [\text{іменник}, (\text{де...}^5), ^4]; \end{array}$$

Павлушко поспішав¹, бо лантух був іще не повен², а туча насувалася швидко³ – тому він майже не підводив голови, похапцем вибирав з-поміж пожухлих стернин важкі, одсирілі на дощ колоски⁴, аж доки йому боляче, наче вогнем, обпекло спину⁵ [64 с.182].

$$\begin{array}{c} \text{чому?} \\ \downarrow \\ [-^1], (\text{бо...}^2), \text{ а } [^3] - [-^4], (\text{аж доки...}^5). \end{array} \quad \begin{array}{c} \text{до якого часу?} \\ \downarrow \\ [^3] - [-^4], (\text{аж доки...}^5). \end{array}$$

Застосування багатокомпонентних речень з шістьма складовими частинами складає 8,88%:

Коли сітка виставлена¹ – зяє угорі діромаччям, тільки внизу ціла, залаштована сировою ниткою², Коряк повертається до сторожки, вимітає звідти прілі гриби³, що проросли по кутках і під примісткою ще восени⁴, сушить, переколошкує сіно, розкладає на поличках своє начиння³, але найприємніша йому робота – розперезати снопик деревію і ощадливо, по одній стеблині уквітчати ним стіни, низеньку стелю, холодні темні кутки, а тоді сісти на коритце,

перекинуте догори дном, і дихати, дихати так розкішно, глибоко⁵, що аж у грудях щем...⁶ [64 с.63];

за якої умови?
які?
наскільки?

↓
↓
↓

(Коли...¹) – [–²], [іменник..., (що...⁴),...³], але [прислівник...⁵], (що...⁶);

Я роблю в соломі кубло, накидаю на плечі поверх куфайки ще й дядькову діжурку, таку важку¹, що її ураган з місця не зворухне², ноги вкриваю водієвим кожухом – він міцно пахне бензином та холодним хутром – і блаженно заплющую очі¹: од того³, що над моїм затишком гуде вітер-свіжак⁴, а мені тепло, як у тій казковій рукавичці³; що дорогою бачитиму все довкола⁵, бо так люблю цей шлях – од села до Полтави⁶ [64 с.106].

наскільки?
чого?
чому?

↓
↓
↓

[займенник..., (що...),]; [займенник..., (що...),]; (що...–), (бо...).

Більш того, автор не обмежується синтаксичними конструкціями з шести елементарних одиниць. Семичленні структурні моделі застосовують автором на 2,77 %:

І жоден з них [селян – А.С.] навіть не здогадувався чи не хотів здогадатися¹ – хіба, мо', хто-не-хто розважливіший та м'який серцем розумів², – як мультко живеться Нюрі та Нюрисі з трьома пристаркуватими, нікому, не потрібними доньками, – особливо взимку і восени³, коли в селі то в тій, то в іншій хаті зацвітають весілля⁴, гасаять вулицями грузовики та головин «Москвич», обсновані червоними стрічками⁵, сплітаються у хмільний вінок весільні пісні⁶, і бубон гуде оддалік до самого ранку...⁷ [64 с.155];

що?
за якої умови?

↓
↓

[¹] – [дієслово...²], (як...³), (коли...⁴), (...⁵), (...⁶), і (...⁷);

Після матеріної смерті (Санька через її хворобу й до війська, не забрали) минуло чотири місяці¹, тому й хрест над нею ще не встиг узятися сірим туском², і Санько ще не вжився в самотину, а щодня, йдучи з роботи, уявляв собі³, що ось увійде він у хату⁴, а на столі, на чистій скатертині біла тепла гора під рушником (хліба мати напекла)⁵, а в хаті чисто заметено⁶, і курявичка з долівки ще кружляє-вилискує проти сонця у вікна...⁷[64 с.169].

що?

[¹], [²], і [дієслово...³], (що...⁴), а (...⁵), а (...⁶), і (...⁷).

У досліджуваних новелах та оповіданнях фіксуємо багатокomпонентні речення з восьми та більше предикативних частин. Хоч автором вони і використовуються нечасто, проте це свідчить про високу художню майстерність Григора Тютюнника та вказує на якісний потенціал його мислення. Ці синтаксичні конструкції представлені 3,33 %:

І хоч на нього чекало багато роботи¹: треба було винести з хати сіно й жолобки з-під насіння², щоб просихали на сонці³, протерти вікна, розікласти свою примусію², щоб всяка річ своє місце знала⁴, поставити сітку на ярку, розтикати попід стелею деревій², щоб зміцнити вологий весняний дух у своїй загородці⁵, де примістка⁶, – а він сидів на поріжку нерухомо, всміхаючись перед собою, й дрібно-дрібно ворушив пальцями рук, покладених на гострі коліна⁷, у котрих ще гула втома від довгої, незвичної після зими ходи⁸ [64 с.61];

незважаючи на що? з якою метою? з якою метою? з якою метою?

(І хоч...¹):[–, (щоб...³), –, (щоб...⁴), –, (щоб...⁵),

займенник+іменник..., (де...⁶),²] – а [іменник...⁷], (у котрих...⁸);

якій? які?

От тільки хто води подасть¹, як занедужаємо², хто діда дідом назове³ й на плечі хто попроситься⁴, щоб «косі» повозив⁵, хто бабі дров урубав чи попросить казку розказати⁶, хто садок догляне⁷, щоб не захирів, а цвів щовесни, як новенький храм⁸, хто батькову чи материну пісню заспіває зимовими вечорами⁹? [64 с.79].

за якої умови? з якою метою? з якою метою?

[–¹], (як...²), [³] й [–⁴], (щоб...⁵), [⁶], [–⁷], (щоб...⁸), [⁹]?

Як відомо, кількісний склад смислових частин у складних багатокomпонентних реченнях регулюється різними факторами – це й індивідуально авторське бачення художнього твору, і форма мовленнєвої діяльності, і типологічні характеристики тексту, і, безсумнівно, можливості оперативної пам'яті письменника, оскільки не всім під силу повноцінно сприймати ці синтаксичні конструкції, не говорячи вже про їх використання.

Отже, огляд кількісної характеристики предикативних елементів у складі одного багатокomпонентного речення виявив тяжіння митця до моделей із мінімальним кількісним складом або елементарних, які мають у своїй структурі три-чотири складові частини (66,1%) і дозволяють розширити межі складного речення. Найбільш уживані письменником у оповіданнях та новелах є синтаксичні одиниці з підрядністю і безсполучниковим зв'язком (24,44%) та із сурядністю і підрядністю (23,88%). Засвідчуємо, що Григор Тютюнник менше послуговується виражальними можливостями елементарних складних синтаксичних конструкцій із сурядністю і безсполучниковим зв'язком (10,55%) та із сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв'язком (7,22%).

Використання неелементарних складних синтаксичних структур (33,9%), які складаються з п'яти та більше предикативних частин, хоч і менше актуалізується автором у досліджених новелах та оповіданнях, проте вказує на складність мислення Григора Тютюнника та необхідності поширення думки, зробити мовлення інформативно насиченішим, не виходячи за рамки одного речення. Серед неелементарних багатокomпонентних речень найпоширеніші структури з підрядністю і безсполучниковим зв'язком (13,88%); із сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв'язком (10,55%); та із сурядністю і підрядністю (8,8%). На периферії щодо вживання знаходяться багатокomпонентні речення із сурядністю і безсполучниковим зв'язком, які представлені лише однією структурною моделлю та становлять 0,55% із суцільної художньої вибірки. Варто наголосити, що регулятором довжини цих складних конструкцій виступає індивідуально-авторська манера викладу, яка передбачає використання різних способів поглиблення семантики: уведення в структуру багатокomпонентного складного речення дублюючих елементів (сполучників, сполучних слів) чи їх уникання, або збільшення кількості компонентів семантико-синтаксичної конструкції. Формально-граматична варіативність конструювання розглядуваних одиниць не обмежена строгими правилами, тому гнучкість структури складного багатокomпонентного речення визначаються передусім семантичними відношеннями між складовими частинами.

2.3. Складні багатокomпонентні речення із сурядністю і безсполучниковим зв'язком

Проблему функціонального синтаксису в українському мовознавстві вперше розкрив І. Вихованець, коли виокремив три його аспекти: формальний, семантичний і комунікативний. Усі вони є рівноправними при вивченні багатокomпонентних складних речень у художньому мовленні, оскільки для створення того чи іншого твору письменник спочатку керується комунікативною метою, яка накладає свою семантику та закріплюється на письмі формальним підходом до будови висловлювання. Так, семантико-синтаксична структура речення опирається на власне-синтаксичну. Таким чином, формально-граматичний підхід є ключовим для семантичного та комунікативного. Напрямок функціональної граматики у вивченні цих складних одиниць не новий, бо базується на основоположних принципах формального, семантичного підходів і теорії актуального членування речення. Як відомо з теоретичних джерел, якісний поштовх для розвитку функціонального синтаксису при аналізі синтаксичних одиниць дав семантичний напрям, використання якого дозволяє виявити стилістичну багатоплановість складних конструкцій. Актуалізація семантичної площини відбувається як за рахунок лексико-тематичних полів складного багатокomпонентного речення, так і семантики сполучника чи інтонації у безсполучникових утвореннях.

На наш погляд, функціонально-стилістичне призначення синтаксичних структур різне, і, очевидно, зумовлене воно певними факторами: функціональним типом мовлення та стильовою належністю твору; тому вона не є закріпленою чи сталою. Семантика складної багатокomпонентної моделі речення поєднує три чи більше «предикатно-аргументні структури», між якими встановлені певні змістові зв'язки, зумовлені сполучником, якого називають «предикатом предикатів» чи «центральною семантичним компонентом» [57, с.6]. Ці синтаксичні конструкції з формально-граматичного погляду є обов'язково семантично неелементарними, проте така семантика не завжди виражена на рівні структури складною будовою, тобто може стосуватися й елементарних

багатокомпонентних моделей, які поєднуються за допомогою щонайменше двох видів синтаксичного зв'язку.

Художнє мовлення оповідань та новел Григора Тютюнника найкраще для дослідження вкладається у класифікацію К. Шульжука, якого закономірно можна вважати провідним лінгвістом у царині складних речень з різними типами зв'язку. Так, учений виділяє:

- 1) складні речення із сурядністю і безсполучниковим зв'язком:
 - а) із сурядністю і безсполучниковим зв'язком, властивим однорідно незалежним частинам;
 - б) із сурядністю і безсполучниковим зв'язком, властивим неоднорідним частинам;
 - в) із сурядністю і безсполучниковим зв'язком різних типів.
- 2) складні речення з підрядністю і безсполучниковим зв'язком;
- 3) складні речення із сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв'язком [73, с.102].

У художньому масиві письменника виокремили 11,11% складних речень із сурядністю і безсполучниковим зв'язком, серед яких конструкцій, властивим однорідно незалежним частинам 6,66%. Ми помітили, що провідним на зовнішньому рівні членування є як сурядний, так і безсполучниковий зв'язок. Це лінгвістичне явище зумовлене семантико-синтаксичними та смисловими відношеннями між предикативними одиницями, які з погляду змісту і будови наближаються до складносурядних. Ключовою відмінністю виступає те, що окремі складові частини поєднані лише за допомогою інтонації, яка є основним засобом зв'язку в безсполучникових реченнях. Оскільки такі синтаксичні конструкції незалежні одна від одної, то мають відкриті структурно-семантичні ряди:

З-за садка, здавалося, одразу за ним, підіймалася супроти полуденного сонця велика, у півнеба, синя хмара¹, задув холодний вітер², і незабаром рушив густий навкісний сніг, лапастий і мокрий – перший сніг³ [64, с.96];

[¹], [²], і [³];

Під ногами в нас та під колесами тачки полускує мерзле, прибите інєєм листя¹, шурхотить тверда найжачена трава, теж біла, з темним од морозу прозеленцем², а на хлівах та горищах по всьому селі співають півні – вже по-зимовому, хрипкувато³ [64, с.104].

$$\boxed{[1], [2]}, \text{ а } [3].$$

У наведених прикладах чітко видно, що сурядний зв'язок виступає провідним на зовнішньому рівні членування, поєднує 1 і 2 частини з 3 та передає у першому реченні власне єднальні семантико-синтаксичні відношення, виражені за допомогою сурядного сполучника *і*, який репрезентує послідовність перебігу явищ дійсності. У другій синтаксичній моделі – відношення протиставні (що контекстуально виражено за допомогою сполучника сурядності *а*), а безсполучниковий на внутрішньому рівні групує 1 і 2 предикативні частини за допомогою перелічувальної інтонації, вказує на одночасність перебігу подій.

Фіксуємо, що в аналізованих текстах багатоконпонентні складні конструкції із сурядністю і безсполучниковим зв'язком, властивим семантично неоднорідним частинам становлять 2,22%. Ці синтаксичні одиниці наближаються до речень із сурядністю і підрядністю, бо семантичні відношення між складовими частинами, що поєднуються за допомогою безсполучникового типу зв'язку, подібні до змістових відношень підрядних речень. Ці синтаксичні конструкції мають закриту структуру:

Молодий скривився і щось шепнув Катрі¹, а та благенько подивилася на батька²: мовляв, я ж вас просила...³ [64, с.89];

$$\boxed{[1], \text{ а } [2]}: [3];$$

Музики стиха гомоніли між собою, пробували інструменти¹, а Іванушка та Шурко настроювали скрипку²: Шурко давав ноту, ведучи її довго³, а Іванушка побринькував струнами, то підтягуючи їх, то попускаючи⁴ [64, с.85].

$$\boxed{[1], \text{ а } [2]}: \boxed{[3], \text{ а } [4]}.$$

В обох наведених прикладах простежується те, що провідним виступає безсполучниковий зв'язок у першому реченні з приєднувальним значенням: 3 смислова частина містить додаткове зауваження до 2. У другій синтаксичній моделі – пояснювальне значення конкретизує зміст першого семантичного

блоку, а сурядний – додатковий, який поєднує у першому реченні 1 і 2 смислові частини, а в другому – 1 і 2, 3 і 4 та виражає у обох випадках протиставні змістові відношення.

У художньому мовленні автор використовує складні речення із сурядністю і безсполучниковим зв'язком різних типів, які становлять 2,22%. Ці синтаксичні конструкції вживаються зрідка у мовотворчості Григора Тютюнника. На нашу думку, це зумовлено тим, що такі багатокomпонентні речення складаються щонайменше з чотирьох елементів та виражають досить розлогі міркування. Проте вони і не надто поширені за складом, оскільки відсутній підрядний компонент, який надавав би змогу різнопланово характеризувати об'єкт мовлення:

Груша родить, ще й зараз родить¹, копанка не міліє², і вода близько³, ключем достаю⁴ [64, с.173].

[¹], [²], і [³], [⁴].

На зовнішньому рівні у запропонованій синтаксичній конструкції домінує безсполучниковий зв'язок, а на внутрішньому – сурядний і безсполучниковий, який поєднує 2, 3 і 4 предикативні частини. Це багатокomпонентне складне речення зараховуємо до моделей із сурядністю і безсполучниковим зв'язком різних типів, оскільки: 1) безсполучниковий зв'язок на зовнішньому рівні виражає змістові відношення, які властиві однорідно незалежним частинам та співвідносяться з сурядним реченням. Так, можлива підстановка сурядного власне єднального сполучника *і*, що буде вказувати на одночасність дій та явищ; 2) безсполучниковий зв'язок на внутрішньому рівні виражає семантичні відношення, які властиві неоднорідним частинам та співвідносяться з підрядним реченням. Так, четверта смислова частина пояснює третьою, оскільки можливо підставити семантичний підрядний сполучник *бо*, який вказує на причину того, про що йдеться в попередній.

З-за садка крізь голе віття жовто сяло сонце¹, пахло ще не підопріле, росяне листя²; холодне після вранішнього приморозку, воно лежало попід кожним деревом пухкими купами³, а з поля тягло духом ріль та осінньої стерні⁴ [64, с.85].

$$[1], [2]; [3], \text{ а } [4].$$

Аналіз багатокomпонентного речення виявив на перший погляд певну подібність із вищерозглянутою синтаксичною конструкцією, проте у цій моделі речення домінує на зовнішньому рівні сурядний зв'язок, а на внутрішньому – тільки безсполучниковий. Ця модель належить до структур із сурядністю і безсполучниковим зв'язком різних типів тому, що всередині першого семантичного блоку: 1) можливо замінити безсполучниковий зв'язок між 1 і 2 предикативними частинами сурядним за допомогою єднального сполучника *і*, який буде виражати власне єднальні відношення; 2) між 2 і 3 частинами можлива підстановка сполучного слова *який* у правильній відмінковій формі, що дасть змогу співвідносити його з складнопідрядним реченням.

З огляду на характер сурядного сполучника між смисловими одиницями у досліджуваних новелах та оповіданнях домінують такі семантико-синтаксичні відношення:

— власне єднальні (3,88%), виражені за допомогою сполучника *і*:

Прожили вони один вік¹: баба сто років², і хата сто років³, баба згорбилась⁴, і хата згорбилась⁵ [64, с.74];

$$[1] : [2], \text{ і } [3], [4], \text{ і } [5];$$

— власне зіставні (6,66%) без будь-яких додаткових семантичних відтінків, репрезентовані сполучником *а*:

І знову ожила садиба¹, садок почистішав², хата підсиненим околom красується³, а їжаки та коти зійшли геть⁴ [64, с.80];

$$[1], [2], [3], \text{ а } [4];$$

— власне протиставні (0,55%) за використання сполучника *але*:

Попід дворами на вулиці сяяло низеньке призахідне сонце¹, один за одним пливли у вечірньому небі журавлині ключі², але Нюра мовби не бачив їх і пальцями, вказівним та великим, не кивав, як завжди, лічачи синьокриле птаство³ [64, с.160].

$$[1], [2], \text{ але } [3].$$

У художньому масиві нами зафіксовані такі типи інтонації між предикативними частинами, які поєднані безсполучниковим зв'язком:

— переліку (6,11%):

Молоді та гості повсідалися, хряпнули дверцятами¹, дужче загув мотор², і машина, зриваючи сніг, помчала вуличкою, лишивши за собою дві смуги од коліс³ [64, с.96];

[¹], [²], і [³];

— зіставно-протиставна (2,22%):

Катря залилася рум'янцем і сховала очі¹, молодий високо підняв брову й дивився на промовця з неприхованим презирством², а гостроязика Федорова жінка швидко-швидко зацокотіла...³ [64, с.89];

[¹], [²], а [³];

— пояснювальна (1,66%):

Біля порога вже прослали килимок – нове рядно в чорну та червону смужку, ткане ще до війни¹, а за ним стояли Степан з мискою пашниці й срібняків і Степаниха²: вона – трохи згорбившись³, а він – струнко, як солдат, з двома орденами і рядочком медалей, пришпилених негусто⁴ [64, с.87];

[¹], а [²]: [³], а [⁴];

— зумовлена (1,11%):

Садиба Юхима Кравчини при самій луці¹, її щороку заливає паводок², і нічого на ній пугаючого не родить, хіба кормові буряки та ще коноплі³ [64, с.97].

[¹], [²], і [³].

Отже, хоч ці семантико-синтаксичні конструкції на основі безсполучникового зв'язку якоюсь мірою і співвідносні із складносурядними чи складнопідрядними реченнями, проте це окремий тип складних речень. На нашу думку, семантична багатовимірність цих моделей забезпечена відсутністю сполучника, що ставить на перший план аналізу інтонацію та лексичне наповнення складових елементів речення. Саме імпліцитність формальних показників семантико-синтаксичних зв'язків і змістових відношень дає можливість інтерпретувати складне речення по-різному. Так, синтаксичні структури із сурядністю і безсполучниковим зв'язком дозволяють Григору Тютюннику по-новому розкрити думку. Уникання сполучників дозволяє

ущільнити речення (з метою досягнення ефекту нерозривності компонентів), не прибираючи вагомих компонентів, оскільки за допомогою інтонації, яка є провідним засобом зв'язку чи то на зовнішньому рівні членування мови, чи то на внутрішньому, створюється цілісна картина подій чи явищ дійсності; а використання сурядного сполучника зміщує акцент та створює нові семантичні нашарування. Саме завдяки такому поєднанню сполучникового сурядного та безсполучникового видів зв'язку досягається найвища ритмічність опису чи розповіді, коли структурно наступний складовий елемент є логічним продовженням попередньої, а ритміко-інтонаційно є самостійною одиницею (предикативною частиною), таким чином, членує потік інформації, поступально додаючи нові смисли.

2.4. Складні багатокomпонентні речення з підрядністю і безсполучниковим зв'язком

В ідіолекті Григора Тютюнника складні речення з підрядністю і безсполучниковим зв'язком становлять 38,33%. Усі конструкції на зовнішньому рівні членування об'єднані у семантичні блоки за допомогою безсполучникового зв'язку, який є провідним:

Лише теляткам розвага¹: гасають у лопушаччі², бо воно їх лоскоче, розгедзькує, чіпляючи на хвосту тугі кім'яхи червоних реп'яшків³ [64, с.48];

$$\begin{array}{c} \text{чому?} \\ \hline [^1]: [^{-2}], (\text{бо...}^3); \end{array}$$

Після доброї чарки, випитої до свіжини, Кузьма розчулився, разів зо три бажав Катрі¹, щоб їй за чоловіком жилося, «як з гори котилося»², щоб дітей «навела» багатенько³ та не забувала батька з матір'ю в «чужім, дальокім краю»⁴: Кузьмі здавалося⁵, що Донбас за морями десь та за горами високими⁶ [64, с.82].

$$\begin{array}{c} \text{чого?} \\ \hline [^1]: [^2], (\text{щоб...}^2), (\text{щоб...}^3) \text{ та } (\dots)^4 \end{array}; \begin{array}{c} \text{що?} \\ \hline [^5]: [^6], (\text{що...}^6) \end{array}$$

Аналіз фактичного матеріалу показав, що багатокomпонентні речення із безсполучниковим зв'язком між блоками і підрядним усередині їх у художньому мовленні Григора Тютюнника представлені такими моделями, у яких підрядна частина є: у одному з блоків, у декількох блоках, у кожному блоці.

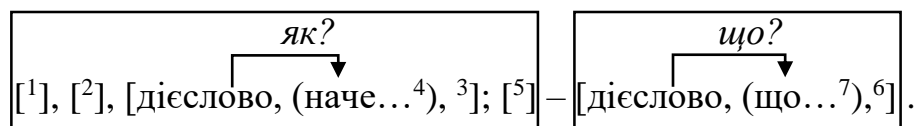
Найбільш актуалізованими у досліджуваному масиві помічаємо синтаксичні конструкції, у яких підрядний зв'язок є у одному з блоків, поєднаних безсполучниковим зв'язком. За нашими підрахунками вони становлять 23,88%, як от:

Хати вас усім хутором постинаємо в одне літо¹, садиби колгосп наріже такі², що садки в два-три роки вижене, як з води³; теличку, поросятко дамо на розплід, на нові хазяйства⁴ [64, с.79].

$$\begin{array}{c} \text{які?} \\ \hline [^1], [^2], (\text{що...}^3) \end{array}; [^4]$$

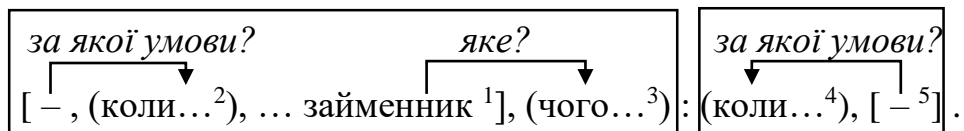
Найменше (4,44%) в аналізованих оповіданнях автор використовує речення із безсполучниковим зв'язком між блоками та підрядним у декількох з них:

Так минали дні й місяці¹, нижче ходило сонце², сивів³, наче брався димком⁴, терен у низовому бабиному садку й осипався додолю в перші ранкові приморозки³; ночами в хату навідувалася сирість і липла до стін волохатими грибками⁵ – тільки тоді стара зрозуміла⁶, що сини не приїдуть⁷, і вперше за кілька років сліпоти заплакала, витираючи більма сухими покарлюченими пальцями⁶ [64, с.70].

Наступну групу (10%) становлять синтаксичні конструкції, у яких підрядний зв'язок є у кожному блоці, поєднаному безсполучниковим зв'язком, зокрема речень неелементарної структури:

Дорогою він залюбки зупиняється погомоніти¹, коли хтось трапиться назустріч², сам напрошується зробити щось таке¹, чого, крім нього, коваля, ніхто в слободі не зуміє³: коли Кравчина не голодний⁴, він кожному радий прислужитися, кожному не пошкодує доброго слова чи поради, навіть насмішникам своїм⁵ [64, с.103].

Актуалізація цих конструкцій зумовлена тим, що за допомогою широкого використання безсполучникового зв'язку між семантичними блоками письменнику вдалося пришвидшити дію розповіді, а підрядний зв'язок усередині блоку допоміг глибше розкрити предмет опису, зображення, уточнити певні деталі чи причини, які викликали ті чи інші дії, обставини. Специфіка вживання складнопідрядних речень у межах семантичних блоків як активної граматичної одиниці в аналізованих оповіданнях залежить від комунікативної інтенції, тому в різних типах цих конструкцій вони реалізують відмінні комунікативно-функціональні типи складних синтаксичних утворень.

Як відомо з теоретичних джерел, семантичний сполучник виступає

найголовнішим елементом у структурі складнопідрядного речення детермінантного типу, бо саме він виконує роль однозначного кваліфікатора семантико-синтаксичних відношень. У прислівних складнопідрядних реченнях опорне слово головної частини та підрядний компонент поєднані за допомогою сполучних слів або асемантичних сполучників, які виражають семантико-синтаксичні відношення [57, с.9].

Складні безсполучникові речення виражають відношення, аналогічні або близькі до сполучникових, однак передають ці змістові відношення не граматичні засоби, а семантичні й комунікативні. Науковці висловлюють різні думки про роль інтонації в організації безсполучникового речення. Одні вчені вважають інтонацію основним кваліфікатором зв'язку між компонентами й засобом вираження семантико-синтаксичних відношень (П. Дудик, Л. Кадомцева, А. Мойсієнко, К. Шульжук та інші). Інші розглядають інтонацію лише як засіб активізації смислових відношень, закладених у лексико-семантичному наповненні безсполучникової конструкції, а роль показника зв'язку й семантико-синтаксичних відношень відводять семантиці компонентів (Є. Ширяєв) [цит. за 57, с.9].

Ми схиляємося до думки, що все ж інтонація на зовнішньому рівні членування речення виступає провідним засобом зв'язку. Проте варто відзначити, що ці конструкції є самостійними структурно-семантичними типами, які не ототожнюються ні зі складносурядними, ні зі складнопідрядними, хоч певною мірою співвідносяться з ними. Таким чином, усі складні багатоконпонентні конструкції за основним безсполучниковим зв'язком можна поділити на однотипні та різнотипні (І. Вихованець), тобто такі, у яких предикативні одиниці співвідносні з сполучниковими сурядними або підрядними реченнями.

Так, у дослідженому матеріалі виявлено 15,55% речень із однотипними відношеннями на зовнішньому рівні членування:

Свічки на столі тихо горіли, поблимували¹, як хтось одчиняв двері до світлиці², опливали гарячим воском¹ – в хаті стояв церковний дух³ [64, с.84].

за якої умови?
↓

$$[,(\text{як...}^2), -^1] - [^3] .$$

Смислові частини співвідносні зі складносурядним реченням закритої структури, оскільки на місці тире можлива підстановка сурядного сполучника *a*, який є виразником зіставних відношень.

Більшою мірою фактичний матеріал представлений складними багатокомпонентними конструкціями з різнотипними семантико-синтаксичними відношеннями. Їх показник в аналізованих текстах становить 21,11%:

Молодий узяв Катрю під руку й повів до хати вузьким коридором¹, бо хуторяни не дуже розступалися²: кожному хотілося подивитися на приїжджих зблизька³ [64, с.87].

$$\boxed{\begin{array}{c} \text{чому?} \\ \overbrace{[-^1], (\text{бо...}^2)} \\ \end{array}} : \boxed{[^3]} .$$

Окремо необхідно виокремити 1,66% багатокомпонентних речень неелементарної структури, які мають і однотипні, і різнотипні змістові відношення у своєму складі, тобто у межах однієї синтаксичної конструкції смислові частини можна класифікувати як підрядні та сурядні:

Коні мокрі¹, аж пара з них валує², сам як хлющ³: тільки що смуга дощу по той бік річки⁴, де молочарня⁵, пройшла⁴ [64, с.109].

$$\boxed{\begin{array}{c} \text{наскільки?} \\ \overbrace{[-^1], (\text{аж...}^2)} \\ \end{array}} , \boxed{[^3]} : \boxed{\begin{array}{c} \text{якої?} \\ \overbrace{[\text{іменник}, (\text{де...}^5), 4]} \\ \end{array}} .$$

Як бачимо, зв'язок між семантичними блоками на зовнішньому рівні членування безсполучниковий, проте між першою та другою структурами кваліфікуємо як однотипний, оскільки у семантико-структурному плані можлива підстановка сполучника *a*, який репрезентує протиставні семантико-синтаксичні відношення. Між другим і третім блоками, що поєднані безсполучниковим зв'язком та пояснюють перші два блоки, зв'язок різнотипний, оскільки можлива підстановка семантичного сполучника *бо*, який є нейтральним та центральним засобом вираження причинових відношень.

Отже, аналіз особливостей уживання складних багатокомпонентних речень із безсполучниковим і підрядним зв'язками в художньому мовленні Григора Тютюнника показав, що письменник, використавши ці конструкції,

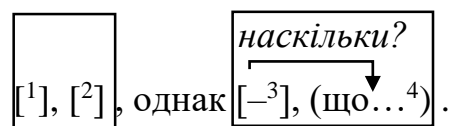
досяг особливого стилістичного ефекту: пришвидшення та деталізації (уточнення) дії. Це зумовлено тим, що на зовнішньому рівні членування домінує безсполучниковий зв'язок, у якому головний компонент поєднання предикативних елементів – інтонація, а на внутрішньому рівні – підрядний, який виражає весь структурно-семантичний спектр змістових відношень у багатокomпонентному реченні: означальні, з'ясувальні, обставинні тощо.

2.5. Складні багатоконпонентні речення із сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв'язком

Автор досить широко використовує складні речення із сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв'язком. Їх у художньому матеріалі виокремлено 17,77%. У цих складних конструкціях поєднується два типи зв'язку: сполучниковий та безсполучниковий, тому можливі найрізноманітніші їх модифікації. Як правило, це досить розлогі структурні моделі речень, які складаються щонайменше з чотирьох предикативних частин.

У художньому мовленні Григора Тютюнника домінують (7,22%) синтаксичні структури, що представлені чотирма частинами:

З-за кущів на кручі долинули людські голоси – чоловічий і жіночий¹, зарипіли на твердому піску колеса і кінські копита², однак німий того не чув, а видобув з картуза цигарку, скручену ще на березі сухими руками, і закурив, натягаючись з такою силою³, що йому аж щоки западали двома глибокими ямками⁴ [64, с.179].

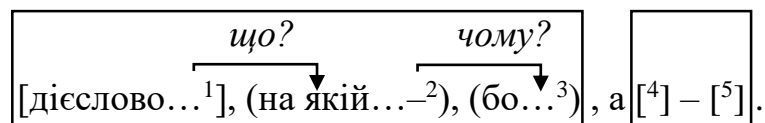
Це складне речення відповідає загальній (класичній) моделі побудови багатоконпонентного речення з різними видами синтаксичного зв'язку. Аналізована конструкція має два семантико-синтаксичні блоки, які на зовнішньому рівні членуванні поєднані сурядним зв'язком за допомогою сполучника *однак*, що виражає власне протиставні змістові відношення; а на внутрішньому – між 1 та 2 складовими частинами зв'язок безсполучниковий, вони поєднанні інтонацією переліку, яка вказує на одночасність дій. Між 3 та 4 – підрядний детермінантний зв'язок, який за структурно-семантичною класифікацією представляє обставинну частину міри і ступеня з відтінком наслідку.

Таким чином, Григор Тютюнник, використавши цей спосіб побудови складного речення, досяг найвищого образного ефекту, а саме: двоплановості розповіді – нерозривність подій у першій частині (виражена першим змістовим блоком), яка має одну площину втілення, й інший предмет зображення, що

побудований на контрасті та має власне поширення (другий семантичний блок). Така логічність побудови багатокomпонентного речення забезпечила найкращу активізацію лексико-семантичного поля із закритим структурним рядом.

Синтаксичні конструкції представлені п'ятьма предикативними одиницями не менш задіяні у творах автора (5%):

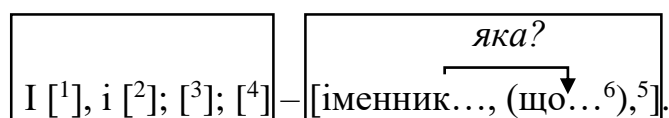
Тимоха майже щодня буває в сосні – то гіллячко збирає, то шишки, то глицю гребе на топливо про зиму – і знає¹, на якій сосні й скільки живиці виступить за день², бо вночі вона тужавіє і не тече³, а пригріє сонце⁴ – розм'яка, бубнявіє і сповзає по корі вниз⁵ [64, с.46].

Представлена синтаксична модель, як і попередня, має два семантичні блоки, у яких на зовнішньому рівні домінує сурядний тип зв'язку, а на периферії – підрядний і безсполучниковий. Поширення складного речення відбулося за рахунок послідовної підрядності: друга предикативна частина є прислівного типу, а третя – детермінантного.

На другий план відходять більш розлогі семантико-синтаксичні структури, що складаються з шести складових частин (2,22%) та семикомпонентні синтаксичні конструкції (1,11%), заявлені в ідіолекті Григора Тютюнника:

І от знову прийшла весна¹, і знову зацвів терен у Вуточчиному садку, принаджуючи своїми пахощами ос та бджіл на молоду квітку²; прилетіли в село ластівки та лелеки на давні свої гнізда і заходились оновлювати їх³; люди шпарували окола, налили за ворітьми торішне листя⁴ – тільки Вуточчина хата⁵, що присіла й почорнішала за зиму ще дужче⁶, стояла посеред того весняного руху й оновлення одинока і теж ніби сліпа⁵ [64, с.70].

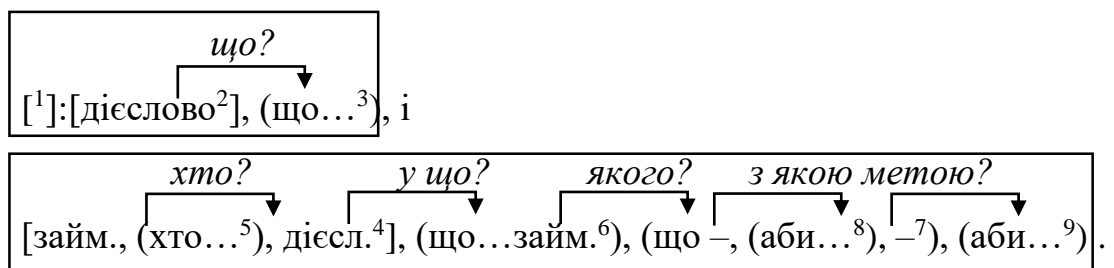

Використання полісиндетона не часто зустрічається у художньому мовленні письменника. Безсумнівно, застосування цієї стилістичної фігури більш характерне для поетичного мовлення, проте такий прийом Григору Тютюннику два змогу досягти мелодійності та розміреності, а також

уповільнити мову розповіді. Таким чином, виявляється конотативне ставлення автора до предмету зображення та замилювання ним. Варто зазначити, що для детальнішого опису чарівної пори року, автор не застосовує підрядні предикативні частини, а поширює конструкцію за рахунок безсполучникового типу зв'язку та перелічувальної інтонації між 2,3 і 4 смисловими елементами, яка пришвидшує дію та сповна окреслює картину дійсності. Проте для повноти зображення автор використовує принцип контрасту, що підсилюється зіставно-протиставною інтонацією без сполучника (зв'язок між першим та другим семантичними блоками). Підрядна частина прислівного типу уточнює субстантив та робить розповідь інформативнішою.

Складні багатокomпонентні речення з різними типами зв'язку, що мають у своєму складі вісім та дев'ять предикативних частин становлять 1,66% та 0,5% відповідно:

Це, однак, не дуже псувало малюнок¹: видно було², що створила його людина з іскрою Божою, а не якийсь там зайда-заробітчанин³, і всяк⁴, хто поглянув би зараз на мляве, мов стояча вода, Нюрине обличчя, на похливі його руки, очі, брови, навіть вуха⁵, – нізащо не повірив би⁴, що півні оті, по-парубоцьки напружені в шиях, спинах і ногах, вивела колись рука смирного хлопця Івана Кирячка, того самого⁶, що, йдучи селом, обминав кожну мурашу на стежці⁷, аби її не повередити⁸, і кожну грудочку чи корінець⁷, аби не повередитися самому⁹ [64, с.151].

Саме завдяки таким конструкціям виявляється вся глибина мислення і таланту письменника, якого, безсумнівно, можна вважати душею нашого народу. Мовне полотно, яке створює Григір Тютюнник, захоплює своєю мозаїчністю. Майстерність добору кожного слова вражає, оскільки різні здавалося б непок'єднані деталі, знаходять своє логічне завершення в одному складному реченні, яке за будовою має лише два змістові блоки. Сурядний єднальний

зв'язок, що домінує на зовнішньому рівні членування мови, встановлює умовно-наслідкові семантико-синтаксичні відношення. Розглянемо детальніше зв'язки і відношення у семантичних блоках. Так, у першому функціонує безсполучниковий зв'язок, що є центральним, та підрядний, периферійний, тип. Характер безсполучникового зв'язку з пояснювальною інтонацією можна охарактеризувати, як різнотипний, тобто співвідносний із підрядним реченням. Друга та третя предикативні одиниці поєднані підрядним зв'язком прислівного типу; підрядна з'ясувальна частина відноситься до дієслова предиката головної частини, пояснює його, розкриваючи його семантичну неповноту, з'єднується з головною частиною сполучником *що* та інтонаційно. Другий змістовий блок умовно можна вважати складним багатоконпонентним складнопідрядним реченням із неоднорідною супідрядністю та послідовною підрядністю. Таким чином, 5-а і 6-а прислівні частини уточнюють окремі лексеми 4-ої смислової частини; 7-а пояснює займенник в атрибутивному плані 6-ого предикативного елемента; а 8-а та 9-а розкривають увесь зміст 7-ої структурної частини складного речення.

Отже, аналіз фактичного матеріалу дозволяє зробити висновки: Григійр Тютюнник наче намистини нанизує деталі і сюжет повідомлення, компонує їх таким чином, що кожна деталь є маленькою частиною одного механізму (структурної моделі). Саме в цій детальності постає світ для письменника, і він – для світу.

Як відомо, дослідник складних багатоконпонентних речень К. Шульжук запропонував розмежовувати ці синтаксичні моделі [72, с.110]. У художньому Григора Тютюнника актуалізовані такі синтаксичні структури:

— речення із сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв'язком, властивим однорідно незалежним частинам (6,11%). Усі запропоновані нижче типи речень виділені за такими ж характеристиками, що й конструкції із сурядним і безсполучниковим зв'язками:

На пристанційній вулиці за блискучими від сонця коліями грала музика¹, хтось охрипло зривався на пісню², ще хтось вигопкував під танок³, і Йван подумав⁴, що, мабуть, там весілля⁵ [64, с.133];

$\xrightarrow{\text{що?}}$
 [1], [2], [3], і [дієслово...⁴], (що...⁵);

У світлиці, завішаній образами – в рушниках і без них, стояла півсутинь¹, бо віконниці од сонячного боку було зачинено², на покутті тихо горіла лампадка³, і пахло пирогами з капустою⁴ [64, с.122];

$\xrightarrow{\text{чому?}}$
 [-1], (бо...²), [3], і [4];

— із сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв'язком, властивим семантично неоднорідним частинам 10,55 %:

Тиша¹, ніхто не турчить про свої клопоти², ніхто не муляє очей³, і Санько подумав⁴, що добре було б вивчитися десь на лісника та в лісі й жити⁵ [64, с.168];

$\xrightarrow{\text{про що?}}$
 [1], [2], [3], і [дієслово...⁴], (що...⁵);

Тоді в ній [Вуточці – А.С.] робиться веселіше¹, і вже не тхне прілою пустокою², як то буває взимку чи пізньої осені³: оси тоненько видзвонюють під стелею, лунко, з розгону б'ються хобітками об шибки або пасуться собі нишком на лаві під образами⁴, де ще з великодня зберігаються у Вуточки блюдце солодкого колива та пригірці недорогих цукерок⁵ – може, хтось із малечі нагодиться⁶, то буде чим поласувати⁷ [64, с.67];

$\xrightarrow{\text{якими?}}$
 [1], і [-2], (як...³): [іменник...⁴], (де...⁵) – [6], [7];

— із сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв'язком різних типів 1,11%:

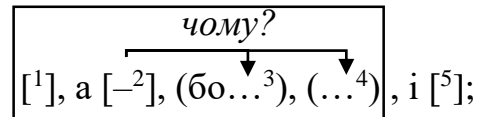
Оцю хвилину я найдужче люблю¹, бо тепер усе залежить від мене²: підшовхну колечко ліворуч³ – і підситок обернеться ліворуч⁴, підшовхну праворуч⁵ – і підситок обернеться праворуч...⁶ [64, с.38].

$\xrightarrow{\text{чому?}}$
 [-1], (бо...²): [3] – і [4], [5] – і [6].

Отже, багатокомпонентні складні речення з різними типами зв'язку відзначаються не тільки своїми кількісними характеристиками, а й якісним складом. Вони допомагають Григору Тютюннику виразити розлогі міркування,

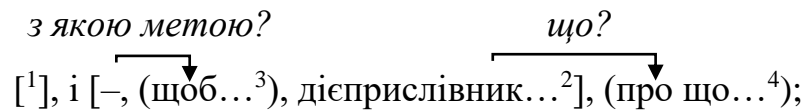
зробити певні узагальнені висновки, дізнатися причини тих чи інших фактів, які вплинули на події. Саме за допомогою поєднання у своєму складі різних за виражальними можливостями та типом сприйняття семантико-синтаксичних конструкцій письменнику вдається досягти високих образних можливостей мови та активізувати все лінгвістичне багатство, що вже, безсумнівно, стало не тільки авторським надбанням (властивістю), а й національним. Тому такі складні конструкції подібні до тексту, оскільки у межах одного багатоконпонентного речення є свій ритмомелодійний ряд, що підкреслює його стилістичну виразність. Граматичними засобами на письмі це закріплюється індивідуально-авторським вибором пунктуації. Такий тип побудови складних конструкцій дозволяє Григору Тютюннику висловити якнайскладніші думки, створити цілісну картину за допомогою словесних образів.

Сонце було вже високо¹, а в молодій сосні між рядами блищала росяна павутина², бо тут ще розкошували тіні³, пахло мокрим піском та живицевими слізьми⁴, і широкі оленячі груди Санькові не дихали – пили крутий сосновий дух⁵ [64, с.168];

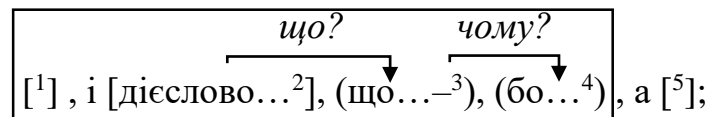
— складні речення з сурядністю і неоднорідною супідрядністю (0,55%);

Дорогою до автобусної нас водило, як уранці з тачкою¹, і, підтримуючи один одного², щоб не впасти³, ми верзюкали про все на світі, одразу ж забуваючи², про що саме⁴ [64, с.115];

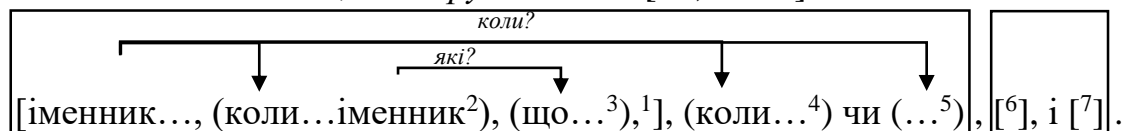
— складні речення з сурядністю і послідовною підрядністю (4,44%);

Дівчина знітилась¹, і Андрій зрозумів², що вона, можливо, ненароком, зопалу, сказала йому неправду³, бо на ньому була мічманка і старий буденний кітель⁴, а такої одежі ніхто в селі не носив⁵ [64, с.28];

— складні речення із сурядністю, однорідною супідрядністю і послідовною підрядністю (1,66%);

А пізньої осені¹, коли заходили хмарні сірі дні й тумани², що облогою стояли над висілком та в степу за териконами³, – їхні піраміди ледве мріли крізь попелясту імлу¹, – коли завівали холодні вітри⁴ чи зривалися хуги⁵, до пасажирського ніхто без потреби не виходив⁶, і, постоявши в сирітській самотині свої шість хвилин, поїзд рушав далі⁷ [64, с.139].

Характерною ознакою цих синтаксичних конструкцій є поєднання щонайменше двох головних частин і однієї чи декількох підрядних, які бувають прислівного чи детермінантного типу. У художньому мовленні Григора

Тютюнника складні багатокomпонентні речення з прислівним видом зв'язку підрядної є найпродуктивнішими та становлять 16,11%:

Почалося з того¹, що Домаха, Дзякунчина сестра², яка старшинувала коло печі³, забула про рибу¹, і вона пригоріла одним боком⁴ [64, с.131].

$$\begin{array}{ccc} \text{чого?} & & \text{котра?} \\ \downarrow & & \downarrow \\ [\text{займенник...}, (\text{що...іменник}^2), (\text{яка...}^3),^1], \text{ і } [^4]. \end{array}$$

У той час, коли детермінантний вид зв'язку підрядних предикативних частин функціонує у 8,33% конструкцій:

...Вже й хуртовина таке як уляглася¹, бо не шпугється в шибки й не шарудить попід стінами², а я ніяк не засну³[64, с.39].

$$\begin{array}{c} \text{чому?} \\ \downarrow \\ [-^1], (\text{бо...}^2), \text{ а } [^3]. \end{array}$$

Поєднання двох вищезазначених видів зв'язку характерне для 8,33% складних багатокomпонентних речень:

У рові води мало, на вершок-два¹, але риба є, здебільшого в'язь², що виходить у повінь пастися на луки³, а як вода спадає⁴, повертається в річку⁵ [64, с.63].

$$\begin{array}{ccc} \text{який?} & & \text{коли?} \\ \downarrow & & \downarrow \\ [^1], \text{ але } [\text{іменник...}^2], (\text{що...}^3), \text{ а } (\text{як...}^4), [-^5]. \end{array}$$

На зовнішньому рівні членування сурядний зв'язок є центральним, у той час коли підрядний представлений на периферії.

Як показав аналіз, у писемному доробку Григора Тютюнника відсутні всі інші моделі. На нашу думку, це явище пов'язане з тим, що художнє мовлення письменника більшою мірою тяжіє до використання елементарних синтаксичних конструкцій, а складні багатокomпонентні неелементарні структурні моделі автора мають невелику поширеність підрядного компоненту.

Таким чином, ілюстративний матеріал засвідчує, що специфічною особливістю ідіостилю Григора Тютюнника є активне вживання неелементарних конструкцій, смислові частини яких поєднані за допомогою асемантичних і семантичних сполучників, сполучних слів, що є засобами оформлення синтаксичного зв'язку між складовими компонентами аналізованих мовних

одиниць. Використання синтаксичних конструкцій із сурядністю та підрядністю, що за своїми формально-граматичними показниками якоюсь мірою співвідносні з поширеними складнопідрядними реченнями. Проте моделі поєднуються сурядним зв'язком, який репрезентує єднальні, протиставні, зіставні семантико-синтаксичні відношення, Григору Тютюннику вдалося досягти більшого стилістичного ефекту багатоплановості та розширити мовну канву.

ВИСНОВКИ

Дослідження структурно-семантичних особливостей складних синтаксичних конструкцій, виявлених у художньому мовленні Григора Тютюнника, дає підстави для деяких узагальнень та висновків.

Хоч ці багатокomпонентні речення й не визнаються всіма мовознавцями, проте є особливим типом. У магістерській роботі вдалося дослідити та проаналізувати еволюцію поглядів лінгвістів на аспекти вивчення складного речення, які почалися ще задовго до їх повноцінного розуміння та виокремлення.

Григор Тютюнник для реалізації свого художнього слова сповна використовує всі надбання української мови від лексичного її наповнення до граматичних конструкцій. Специфіка будови його конструкцій реалізується через різні аспекти, як от: кількісна характеристика багатокomпонентних синтаксичних конструкцій, їх обсяг та глибини структури, використання різних засобів зв'язку, порядок розміщення предикативних частин і їх компонентів за ієрархією тощо.

В ідіолекті митця слова домінують елементарні складні конструкції (66,1%), які складаються з трьох-чотирьох складових частин, що, безсумнівно, дозволяє стверджувати про складний аналітичний синтез його мислення. Неелементарні конструкції представлені на 33,9%. Найпоширенішими за складом у опрацьованому матеріалі новел та оповідань письменника є семантико-синтаксичні конструкції, що складаються з дванадцяти смислових одиниць та поєднані різними комбінаціями синтаксичних зв'язків.

Аналіз синтаксичної будови складних речень із різними видами зв'язку показав прямий зв'язок між семантико-синтаксичними відношеннями та вибором письменника тієї чи іншої структурної моделі багатокomпонентного речення. Детальний кількісний огляд структурних моделей речення дав змогу вивчити змістові відношення кожного окремого виду та можливості їх функціонування в аналізованих новелах та оповіданнях.

Найактуалізованішими у художньому мовленні письменника є складні синтаксичні конструкції з підрядністю і безсполучниковим зв'язком (38,33%), у яких підрядний компонент є в одному з блоків (23,88%), у декількох блоках

(4,44%), у кожному блоці (10%); за характером безсполучникового зв'язку однотипні (15,55%), різнотипні (21,11%) і їх поєднанням (1,66%). Речення із сурядністю та підрядністю у дослідженому матеріалі становлять 32,77%, серед яких синтаксичні конструкції з сурядністю і звичайною підрядністю (21,11%), з сурядністю і однорідною супідрядністю (4,44%), складні речення з сурядністю і з підрядністю та сурядністю (0,55%), складні речення з сурядністю і неоднорідною супідрядністю (0,55%).

Нами не виявлено у дослідженому масиві складних багатокomпонентних речень із сурядністю і подвійною (однорідною і неоднорідною) супідрядністю; із сурядністю, неоднорідною супідрядністю і послідовною підрядністю; із сурядністю, подвійною супідрядністю і послідовною підрядністю.

Структурні моделі складного багатокomпонентного речення із сурядністю, підрядністю і безсполучниковим зв'язком реалізуються автором на 17,77%, серед яких за характером безсполучникового зв'язку функціонують семантико-синтаксичні відношення: властиві однорідно незалежним частинам (6,11%), неоднорідним частинам (10,55%), різним типам (1,11%). Найменше письменником у епічних творах використовуються структури із сурядністю і безсполучниковим зв'язком (11,11%), серед яких змістові відношення властиві: однорідно незалежним частинам (6,66%), неоднорідним частинам (2,22%), різним типам (2,22%). На нашу думку, це периферійне використання таких конструкцій зумовлене тим, що вони за своєю будовою подібні до складних багатокomпонентних сурядних речень, а за характером безсполучникового зв'язку до підрядних, тому доцільність їх використання у художньому мовленні письменника мало виправдана.

Змістові відношення між предикативними частинами складного багатокomпонентного речення Григора Тютюнника опосередковані характером сполучника, сполучного засобу чи його відсутністю, що у свою чергу актуалізує семантичне наповнення синтаксичної конструкції, організовує формальну структуру та забезпечує змістову єдність компонентів складного багатокomпонентного речення.

Усі проаналізовані синтаксичні конструкції мають ієрархічну будову, що виражається на зовнішньому рівні членування переважанням того чи іншого типу зв'язку, зокрема сурядного чи безсполучникового. У той час, коли внутрішній рівень складних речень може бути представлений усіма видами зв'язку (сурядним, підрядним і безсполучниковим) та їх комбінаціями.

Отже, аналіз художнього мовлення Григора Тютюнника показав, що використання складних синтаксичних конструкцій з різними видами зв'язку дозволило письменнику: найяскравіше презентувати свої думки, розвиваючи межі одного речення; економніше використовувати художнє слово; точніше описувати предмет мовлення, додаючи йому функціонального та стилістичного ефекту, тобто частіше звертатися до засобів синтаксичної виразності; створювати додаткову емоційність та ритміко-інтонаційний лад розповіді чи опису.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверіна Н. Новаторське художнє слово (спроби осмислення художньої спадщини Гр. Тютюнника) [Електронний ресурс] / Н. Аверіна. – Режим доступу до ресурсу: <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic.php?t=830>.
2. Аврахов Г. Григiр Тютюнник, яким прописався в своєму серці [Текст] / Г. Аврахов // Слово і Час. – 2009. – №9. – С. 69–79.
3. Аврахов Т. Екзистенція в художньому слові Григора Тютюнника [Текст] / Т. Аврахов // Українська мова і література в школі. – 1992. – № 9. – С. 46–48.
4. Аврахов Т. Художня спадщина Григора Тютюнника: спроби наукового осмислення й оцінки [Текст] / Т. Аврахов // Українська мова і література в школі. – 1990. – № 3. – С. 13–18.
5. Арполенко Г. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові [Текст] / Г. Арполенко, В. Забеліна. – К.: Наукова думка, 1982. – 131 с.
6. Бевзенко С. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. [Текст] / С. Бевзенко, Л. Литвин, Г. Семеренко. – К.: Вища школа, 2005. – 270 с.
7. Безкоровайна О. Жанрова своєрідність малої прози Григора Тютюнника [Текст] / О. Безкоровайна // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – № 5. – С. 37–39.
8. Белошапкова В. Сложное предложение в современном русском языке [Електронний ресурс] / В. Белошапкова. – М.: Просвещение, 1967. – Режим доступу до ресурсу: https://litmy.ru/knigi/guman_nauki/345463-slozhnoe-predlozhenie-v-sovremennom-russkom-yazyke.html.
9. Брайко О. Візуальна образність прози Григора Тютюнника в аспекті синтезу мистецтв [Текст] / О. Брайко // Дивослово. – 2016. – №11. – С. 35–41.
10. Вакуленко Г. Українська мова. Практикум. Модульний курс. Частина II. Синтаксис. Пунктуація: навч. посіб. [Текст] / Г. Вакуленко, А. Кайдаш, Н. Клипа. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. – 201 с.
11. Валгина Н. Синтаксис современного русского языка [Електронний ресурс] / Н. Валгина. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook089/01/part-055.htm>.

12. Вихованець І. Граматика української мови. Синтаксис: підруч. [Текст] / І. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
13. Вихованець І. Нариси з функціонального синтаксису української мови [Текст] / І. Вихованець. – К.: Наукова думка, 1992. – 222 с.
14. Вихованець І. Семантико-синтаксична структура речення [Текст] / І. Вихованець, К. Городенська, В. Русанівський. – К.: Наукова думка, 1983. – 219 с.
15. Волох О. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис [Текст] / О. Волох, М. Чемерисов, Є. Чернов. – К.: Вища школа, 1989. – 334 с.
16. Гапонова Т. Типологія багатокomпонентних складних речень [Електронний ресурс] / Т. Гапонова. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvpupu_2012_14_11.pdf.
17. Гладкова Л. Особливості художнього світовідчуття Григора Тютюнника [Електронний ресурс] / Л. Гладкова. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <http://md-eksperiment.org/post/20170519-osoblivosti-hudozhnogo-svitovidchuttya-grigora-tyutyunnika>.
18. Гончар О. Живописець правди [Текст] / О. Гончар // Українська мова і література в школі. – 1981. – № 3. – С. 22–25.
19. Грищенко А. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові: монографія [Текст] / А. Грищенко. – К.: Наукова думка, 1969. – 155 с.
20. Гуйванюк Н. Складні ускладнені речення. Теоретично-практичний блок [Текст] / Н. Гуйванюк, О. Кульбабська. – Чернівці: Рута, 2003. – 145 с.
21. Гуцало Є. Сила коріння [Текст] / Є. Гуцало // Слово і час. – 2006. – №2. – С.73–77.
22. Даниленко В. Енергія болю (психічна травма в художньому світі Григора Тютюнника) [Текст] / В. Даниленко // Слово і час. – 2000. – № 4. – С. 27–29.
23. Дзюба І. Великий людинознавець [Текст] / І. Дзюба // Урок української. – 2003. – № 3. – С. 48–41.

24. Дзюбак Н. Складні сполучниково-безсполучникові багатокomпонентні речення із сурядністю, підрядністю і безсполучниковістю [Електронний ресурс] / Н. Дзюбак. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: [http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npkpnu_fil_2013_32\(1\)_13.pdf](http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npkpnu_fil_2013_32(1)_13.pdf).
25. Дорошенко С. Співвідносність безсполучникових і сполучникових складних речень [Текст] / С. Дорошенко // Мовознавство. – 1980. – № 2.
26. Дудик П. Синтаксис української мови: підруч. [Текст] / П. Дудик, Л. Прокопчук. – К.: Академія, 2010. – 380 с.
27. Єрмоленко С. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) [Текст] / С. Єрмоленко. – К.: Довіра, 1999. – С.240–246.
28. Єрмоленко С. Стилістика сучасної української літературної мови в контексті слов'янських стилістик [Електронний ресурс] / С. Єрмоленко. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/reg/1-1.pdf>.
29. Загнітко А. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект [Електронний ресурс] / А. Загнітко, Г. Миронова. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://digilib.phil.muni.cz/data/handle/11222.digilib/128790/monography.pdf>.
30. Загнітко А. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис [Текст] / А. Загнітко. – Донецьк, 2011. – 992 с.
31. Зборовська Н. Григiр Тютюнник як національний письменник доби колоніалізму: психоісторичний аспект [Текст] / Н. Зборовська // Дивослово. – 2006. – №12. – С. 43–47.
32. Історія української літератури ХХ століття [Електронний ресурс] / за заг. ред. О. Сорокова. – Режим доступу до ресурсу: https://studopedia.su/12_13831_novelistika-gtyutyunnika.html.
33. Калашник В. Художній словосвіт Григора Тютюнника: на матеріалі оповідання «Холодна м'ята» [Текст] / В. Калашник // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2012. – №13. – С. 33–36.

34. Калашникова Г. Многокомпонентные сложные предложения в современном русском языке [Текст] / Г. Калашникова. – Харьков: Вища школа, 1979. – 159с.
35. Караман С. Сучасна українська літературна мова / С. Караман, О. Караман, М. Плющ. – К.: Літера, 2011. – 560 с.
36. Каранська М. Синтаксис сучасної української мови [Текст] / М. Каранська. – К.: Либідь, 1995. – 312 с.
37. Кодак М. Григорова новела як концепт... [Текст] / М. Кодак // Слово і час. – 2007. – №7(559). – С. 51–55.
38. Косило Л. Складне речення з різними видами зв'язку [Текст] / Л. Косило // Українська мова і література в школі. – 2000. – № 5.
39. Кравчук О. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис. Складне речення: навч.-метод. посіб. [Текст] / О. Кравчук. – Луганськ, 2014. – 111 с.
40. Кузьменко В. Він відчував людину, як рана – сіль: до 80-річчя від дня народження Григора Тютюнника [Текст] / В. Кузьменко // Літературний Чернігів. – 2011. – №4(56). – С. 97–111.
41. Кулик Б. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис [Текст] / Б. Кулик. – К.: Рад. школа, 1965. – Ч. 2. – 424 с.
42. Кулик О. Еволюція досліджень поліпредикативних речень у лінгвістиці [Електронний ресурс] / О. Кулик – Режим доступу до ресурсу: http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2230/Кулик_стаття18.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
43. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис [Текст] / за ред. Л. Булаховського // Дослідження: в 2 т. – К.: Радянська школа, 1951. – Т. 2. – 408 с.
44. Марко В. Коди художнього тексту: на зрізі жанротворення [Текст] / В. Марко // Дивослово. – 2007. – №10. – С. 52–55.
45. Марчук Л. Роль складних багатоконпонентних речень в організації текстів сучасної української художньої прози [Електронний ресурс] / Л. Марчук. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&I

[MAGE FILE DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npkpnu_fil_2010_23_26.pdf](#).

46. Мацько Л. Стилiстика української мови: пiдруч. [Текст] / Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мацько. – К.: Вища школа, 2003. – 462 с.
47. Мовчан Р. Стилiвовi тенденцiї творчої манери Григора Тютюнника: до 70-рiччя письменника [Текст] / Р. Мовчан // Українська мова та лiтература. – 2001. – № 45. – С. 1–3.
48. Мойсiєнко А. Сучасна українська лiтературна мова. Морфологiя. Синтаксис: пiдруч. [Текст] / А. Мойсiєнко, І. Арiбжанова, В. Коломийцева та iн. – К.: Знання, 2010. – 441 с.
49. Мороз Л. Григiр Тютюнник. Нарис життя i творчостi [Текст] / Л. Мороз. – К.: Днiпро, 1991. – 207 с.
50. Мороз Л. Любов i бiль: таємницi лiтературного формотворення [Текст] / Л. Мороз. // Слово i час. – 2010. – №10. – С. 34–42.
51. Неживий О. Григiр Тютюнник: роздуми перед ювiлеєм про творчiсть i пам'ять [Текст] / О. Неживий // Слово i час. – 2011. – №12. – С. 16–31.
52. Неживий О. Таким Григорiй Тютюнник залишився в нашiй пам'ятi [Текст] / О. Неживий // Слово i Час. – 2009. – №9. – С. 66–69.
53. Неживий О. Уклiн рiднiй землi полтавськiй: посiб. для вчителiв [Текст] / О. Неживий. – Полтава: Полтавський лiтератор, 2015. – 96 с.
54. Пасiк Н. Лiнгвiстичний аналiз художнього тексту: навч. посiб. [Текст] / Н. Пасiк. – Нiжин: НДУ iм. М. Гоголя, 2003. – 206 с.
55. Пономарiв О. Стилiстика сучасної української мови: пiдруч. [Текст] / О. Пономарiв. – К.: Либiдь, 1993. – 248 с.
56. Райська Л. Складне речення: навч.-метод. посiб. [Текст] / Л. Райська. – Чернiгiв: ЧНПУ, 2013. – 80 с.
57. Ричагiвська Ю. Структурно-семантичнi параметри складного речення в поетичному мовленнi : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. фiл. наук: спец. 10.02.01 «українська мова» [Текст] / Ричагiвська Ю. – Луцьк, 2009. – 17 с.
58. Симулик М. Складнi речення ускладненого типу в сучасних слов'янських мовах [Текст] / М. Симулик. – Ужгород, 1974. – 80 с.

59. Слинько І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання [Текст] / І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
60. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис [Текст] / за заг. ред. І. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1972. – 516 с.
61. Сучасна українська мова. Синтаксис [Текст] / за заг. ред. О. Пономарева. – К.: Либідь, 1994.
62. Теклюк В. Вивчення складних речень з різними видами зв'язку [Текст] / В. Теклюк // Дивослово. – 2004. – № 12.
63. Торчинська Н. Сучасна українська мова [Електронний ресурс] / Н. Торчинська – Режим доступу до ресурсу: http://dn.khnu.km.ua/dn/k_default.aspx?M=k1215&T=20&lng=1&st=0.
64. Тютюнник Г. Вибрані твори. Оповідання. Повісті [Текст] / Г. Тютюнник. – К.: Дніпро, 1981. – 607 с.
65. Українська мова. Енциклопедія. [Текст] – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.
66. Чернявская В. Интерпретация научного текста: учебное пособие [Текст] / В. Чернявская. – М.: КомКнига, 2006. – 128 с.
67. Шарова Т. Філософське підгрунття малої прози Григора Тютюнника [Електронний ресурс] / Т. Шарова, В. Кузьменко. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v34/part_1/14.pdf.
68. Шевчук С.: Сучасна українська літературна мова: навч. посіб. [Текст] / С. Шевчук, О. Кабиш, І. Клименко. – К.: Алерта, 2011. – Режим доступу до ресурсу: https://pidruchniki.com/1499052840587/dokumentoznavstvo/tipi_bagatokomponentnih_skladnih_rechen.
69. Шульжук К. Внутрішня структура і часові параметри предикативних одиниць у складному багатокomпонентному реченні [Текст] / К. Шульжук // Мовознавство. – 1989. – № 6.
70. Шульжук К. Мовленнєва реалізація моделей складних багатокomпонентних речень [Текст] / К. Шульжук // Мовознавство. – 1991. – №1.

71. Шульжук К. Семантична структура складного багатокomпонентного речення [Текст] / К. Шульжук // Мовознавство. – 1987. – №6(126). – С.11–16.
72. Шульжук К. Синтаксис української мови: підруч. для студентів вищих навч. закладів [Текст] / К. Шульжук. – 2-е вид., доп. – К.: Академія, 2010. – 406 с.
73. Шульжук К. Складне речення в українській мові: посіб. для вчителя [Текст] / К. Шульжук. – К.: Радянська школа, 1989. – 135 с.
74. Шульжук К. Складні багатокomпонентні конструкції у системі речення [Електронний ресурс] / К. Шульжук – Режим доступу до ресурсу: <http://litmisto.org.ua/?p=135>.
75. Шульжук К. Ускладнені сполучникові складні речення з різними видами зв'язку [Текст] / К. Шульжук // Українське мовознавство – К., 1979. – Вип. 11. – С. 93 – 100.
76. Ющук І. Українська мова [Текст] / І. Ющук. – К.: Либідь, 2003. – 640 с.